

Progetto e coordinamento scientifico: Annarita Puglielli

Madaxda Tifaftirayaasha:

Annarita Puglielli, Cabdalla Cumar Mansuur

Guddiga Cilmibaarista:

Annarita Puglielli, Axmed Cabdullaahi Axmed, Cabdalla Cumar Mansuur, Ciise Maxamed Siyaad, Axmed Cartan Xaange, Maryan Faarax Warsame, Dahabo Faarax Xasan, Cabdi Daahir Afey

Tifaftirayaasha:

Axmed Muuse Kayd, Cabdullaahi Maxamed Shirwac, Maxamed Cilmi Toxow, Cumar Maxamed Siyaad, Ibraahim Nuur Faqaburaale, Xasan Ibraahim Macallin, Cabdi Daahir Afey, Cabdullahi Xasan Rooble, Axmed Cabdikariim Xirsi, Amiin Maxamed Cali, Maxamed Soofe Xasan, Daahir Cali Cumar, Saciid Cusmaan Keenadiid, Aw Jaamac Cumar Ciise, Cali Axmed 'Mudiir', Axmed Xasan Axmed

Aqoonyahannada aan ka helnay wadashaqayn:

Roberto Ajello, Giorgio Banti

Elaborazione dati ed impaginazione:

Renato Moretti – Centro Linguistico di Ateneo

Coordinamento editoriale:

Gruppo di Lavoro ROMA TRE-PRESS

Edizioni: ROMA TRE-PRESS ©

Roma 2012

ISBN: 978-88-97524-02-1

<http://www.romatrepress.uniroma3.it>

Tusmada Buugga

GOGOLDHIG	V
EREYADA LA ISKU GAABIYAY	XXI
QAAMUUSKA	1
NAXWAHA AF-SOOMAALIGA OO KOOBAN	895
SHAXANNADA	921

Gogoldhig

Qaamuuskani waa mirihii hawl adag oo muddo dheer soo socotay. In uu mudadaas dheer qaato waxaa ugu wacan maadaama uu qayb ka ahaa sababihii loo sameeyey mashruuca Cilmibaarista Soomaaliyeed (Studi Somali)¹, waxaa hawlgaalkiisu billaabmay kaddib markii la soo saaray sannadka 1985 Qaamuuska Soomaali-Talyaani (Agostini F., A. Puglielli e Ciise M. Siyaad, Dizionario Somalo-Italiano, Roma, 1985); sababta ay hawshiisu u adkaatayna waxay ahayd iyadoo billowgii dagaalka sokeeye ee 1991 uu caqabad ku noqday sii wadidda hawshii qiimaha lahayd ee lagu qabtay Akademiyadii Fanka, Suugaanta iyo Sayniska ee Muqdisho. Waxaase nasiib wanaag ah in dalka Taliyaaniga ay yaaleen nuqulladii macluumaadkaas oo laga shaqeeynayey ilaa muddadaas. Inkastoo qaybo ka mid ah oo aan nuqulkooda la haynini ay ku baaba'een Soomaaliya, intooda badani way badabaadeen. Joogsiga mashruuca iskaashiga "Somalia-Italia" iyo burburkii ku dhacay Jaamacaddii Ummadda Soomaaliyeed iyo Akedemiyadii, sida hay'adaha kale ee qaranka, iyo guud ahaan xaaladihii colaadeed ee dalka ka jiray waxay sababeen in dib u habayn xoog leh lagu sameeyo mashruuca qaamuuska. Arrintan iyada ah dhowr jeer ayaan horay uga faalloonay (Puglielli 1995, Puglielli e Bitocchi 2009)².

Waxaa noo suurtaggeli wayday in waxyaabo aan ku taamaynay in aan si fiican ugu falanqayno qaybo gaar ah, sida: ereyada farsamada, aqoonta dhirta iyo xoolaha iyo kuwa kale, sidaas ay tahay arrimahaas nagama horjoogsanin dhamaystirka hab daabacaadda qaamuuskan oo aan maanta u soo bandhigayno

---

¹Mashruuca Cilmibaarista Soomaaliyeed, oo la bilaabay sannadka 1977-78, wuxuu ka mid noqday mashaariic cilmi-afeed oo lagu hormarinayey iskaashiga dhex yiil Talyaaniga iyo Soomaalida, gaar ahaan Wasaaradda Arrimaha Dibadda ee Talyaaniga iyo Jaamacadda Ummadda Soomaaliyeed ee Muqdisho (AAVV, Atti dei Convegni Lincei 107, *Lingua, pensiero scientifico e interculturalità: l'esperienza dell'interazione universitaria in Somalia*, Roma, Accademia Nazionale dei Lincei, 1994.)Mashaaricdaas hadafkoodu kuma ekayn keliyah in la hagaajiyo habka loo baro ardayda af talyaaniga si ay ugu suurtoowdo in ay af taliyaaniga ku bartaan maadooyinka looga dhigo kulliyadaha kala duwan ee Jaamacadda, wuxuu kaloo yoolkiisi ahaa in si cilmiyeysan loo baaro af-soomaaliga xagga codayntiisa, dhismihiisa iyo ereyadiisaba, afkaanoo ah mid dhawaan loo yeelay far-qoraal, noqdayn afka rasmiga ee qaranka soomaaliyeed (Abdalla O. Mansur *Il somalo dalla oralità alla scrittura*, in Atti dei convegni Lincei 107, 1994).

²Puglielli A., *The Somali Language Lexical Project: Aims and Methods* in M. Putz (ed.) *Discrimination through Language in Africa*, Berlin-New York, Mouton de Gruyter, 1995.

Puglielli A. e F. Bitocchi, *Qaamuuska Af-Soomaaliga. The Great Somali monolingual Dictionary*, in A. Puglielli, (ed.), *Lessons in survival: the language and culture of Somalia. Thirty years of Somali studies*. Studi Somali 13, Torino, Harmattan Italia, 2009.

guud ahaan aqoonyahannada, gaar ahaana bulshada soomaaliyeed ee ku nool gudaha dalka soomaaliyeed ama dibaddiisaba, annagoo aaminsan in luqaddu ay matasho shayga ugu muhimsan ee ummad lagu aqoonsado (identity), qaamuusna uu yahay waxa lagama maarmaanka u ah adeegsiga luqadda (Puglielli 2001)³.

Qaamuuskan, dabcan ma aha mid matalaya heerka kamadambeyska ah ee loo sameeyn karo qaamuus af-soomaali, laakiin waxaan filaynaa in uu noqdo mid si wacan looga faa'adaysan karo mustaqbalka xagga diyaarinta qaamuusyo midkan ka baaxad weyn. Si kastaba ha ahaatee, qaamuuskan halka luqadeed qaabkiisa, markii laga eego xagga daraasaadka guud ee afafka Afrikada madow, waxaa la oran karaa in uu ka mid yahay qaamuusyada fara ku tiriska ah.

Dhowr jeer ayaan ka hadalnay habka aan u adeegsannay diyaariinta Qaamuuskii hore *Soomaali-Talyaani* (DSI) oo ereyadiisii aasaaska u yihiin qaamuuskan iyo sida aan ugu hawlgalnay ballaarinta micnaha iyo ereyada macluumaadka kala duwan. Sidaa darteed waxaa keliya aan halkan ku soo bandhigaynaa raadraacyada si ay uga faa'adaysato ciddii doonaysay in sii baarto mawduuca.

Waxaan doonaynaa in aan halkan ku soo bandhigno wixii wargelin ah oo dhan oo lagama maarmaanka u ah sidii wax badan looga faa'adaysan lahaa qaamuuskan muhimka ah, inkastoo uu daldaloolo lahaan karo, waxaanna ku rajaweynnahay in ay ka faa'adaysan karaan dadka hawlahaan u dhuundaloola, aqoonyahannada iyo dadweyne fara badan iyo xataa dugsiyada soomaaliyeed markii dib loo dhiso.

1. Taariikh kooban oo ku saabsan qaamuuska

Ereyada aasaasiga ah ee lagu billaabay qaamuuskan waxay ahaayeen ereyadii qaamuuska *soomaali-talyaani* (DSI) oo la daabcay sannadkii 1985. Ereyadaas tiradoodu waxay ahaayeen qiyaastii 30.000 oo lagu soo xulay baaris lagu sameeyey qaamuusyadii markaa jiray oo idil oo ay ku saabsanaayeen af-soomaaliga oo lagu tarjumay af kale, laga billaabo midkii uu Reinisch sameeyey sannadkii 1902, iyo qaamuuska keliya ee hal af ku qoran ee markaas jiray oo ah midkii Yaasiin Cusmaan Keenadiid⁴ oo qiyaastii ka kooban 15.000

---

³Puglielli A., *Language and identity*, in Lilius M.S. (ed.) *Variations on the theme of Somaliness*, Turku, Center for Continuing Education, Abo Accademy University, 2001.

⁴Yaasiin C. Keenadiid, *Qaamuuska Af-Soomaaliga*, Firenze, 1976.

erey, intaa waxaa sii dheer ereyadii ka soo baxay lafagurkii lagu sameeyey qoraallo fara badan oo af-soomaaliga lagu qoray laga billaabo sannadkii 1972.

Haddaba hawshu waxay ku billaabatay in af-soomaali ahaan lagu qeexo micnaha ereyada ku qoran qaamuuska DSI iyadoo la raacayo qaacido iyo nidaam ay degsadeen cilmibaarayaal ka kooban talyaani iyo soomaali oo ka mid ahaayeen xubnaha mashruucaas. Waxaa kuwaas lagu sii kordhiyay markii dambe ereyo kale oo meelo kala duwan laga keenay, ha ahaadeen isla ereyadii markaas la hayay kuwa la micna ah ama ha ahaadeen ereyada ku saabsan kasmada, farsamada iyo cilmiga oo markaas loo baahnaa in loo adeegsado dib u habeynta buugaagta dugsiyada, waxaana lagu dhaqaaqay in la soo xulo ereyada aasasiga ee u gaarka ah maadda walba (xisaabta, fiisikiska, taariikhda iwm.). Ereyadaas iyo micnahooda oo soomaali ah waxaa soo diyaariyey Xafiiskii Manaahijta ee Wasaaraddii Waxbarashada, xilligaasuna waa dhammaadkii 80meeyadii⁵.

Taariikhdan kooban waxaan ku soo gunaanadaynaa in aan idin xasuusinno dhammaan dadka siyaabo kala duwan iyo muddo kala duwan ay uga qaybqaateen hirgelinta mashruucan laga billaabo 1985tii. Inkastoo qaarkood ay geeriyooden weli xasuustayada kama suulin. Liiskani waa magacyadii dadka taabbageliyay hawshan.

Guddiga Cilmibaarista:

Annarita Puglielli, Axmed Cabdullaahi Axmed, Cabdalla Cumar Mansuur, Ciise Maxamed Siyaad, Axmed Cartan Xaange, Maryan Faarax Warsame, Dahabo Faarax Xasan, Cabdi Daahir Afey.

Tifaftirayaasha:

Cabdalla Cumar Mansuur, Axmed Muuse Kayd, Cabdullaahi Maxamed Shirwac, Maxamed Cilmi Toxow, Cumar Maxamed Siyaad, Ibraahim Nuur Faqaburaale, Xasan Ibraahim Macallin, Cabdi Daahir Afey, Cabdullahi Xasan Rooble, Axmed Cabdikariim Xirsi, Axmed Xasan Axmed, Amiin Maxamed Cali, Maxamed Soofe Xasan, Daahir Cali Cumar, Saciid Cusmaan Keenadiid, Aw Jaamac Cumar Ciise, Cali Axmed ‘Mudiir’.

Waxaa kaloo xusuus mudan gacanta aan ka helnay shaqaalahii Xafiiska Manaahijta oo nasiib darro magacyadooda aan waynay meel aan u raacno.

Aqoonyahannada aan ka helnay wadashaqayn:

Roberto Ajello, Giorgio Banti.

---

⁵Arrintan oo tifaftiran waxaa laga heli karaa qoraalkii. Puglielli A. iyo F. Bitocchi (2009).

2. Habka uu u samaysanyahay qaamuusku

Waxaa halkaan ku soo bandhigaynaa warbixinno fududeynaya la tashiga ama adeegsiga Qaamuuska.

Erey kasta ee ka mid ah qaamuuskan oo la fasiray wuxuu leeyahay arrimaha ama qaybaha soo socda oo la xariira sharraxaadda ereyga:

- a) Ereyga soomaaliyeed ee la fasirayo
- b) Qaybta naxweed ee uu ereygaasi ka tirsanyahay
- c) Tilmaan muujinayso rogrogmadka eryga marka uu yahay fal ama magac.
- d) Qeexidda micnaha ereyga
- e) Erey la mid ah ama la micna ah ereyga la fasirayo⁶

Si loo muujiyo sida ay isugu xigaan waxyaabaha loo adeegsaday sharraxaadda eryga waxaa tusaale ahaan u soo qaadanaynaa ereyga *falki* oo raacsan afar qaybood oo la xiriira fasiraaddiisa:

ereyga	qaabnax.	isrogrogga	micnaha	lamidka
<i>falki</i>	<i>f.g2</i>	<i>(-iyay, -isay)</i>	<i>falko samayn;</i>	<i>falag2</i>

Qaybahan warkooda oo faahfaahsan waxaa ku cad qodobbada soo socda, xagga dambe ee qaamuuskana waxaa ku lifaaqan “Naxwaha af-soomaaliga oo kooban” oo loogu talaggaly in uu sii faahfaahiyo wixii war ah ee aan halkan ku caddayn.

2.1 Ereyada qaamuuska iyo nidaamka loo taxay

Isku xigga xarfaha ku billaabma ereyada la micneeynaayo waxaan u doorannay habka uu Yaasiin Cusmaan Keenadiid u adeegsaday qaamuuskiisa, yacnii habka iskuxigga alifba’da Laatiinka, sababaha aan u doorannayna labo arrimood ayaa ugu muhimsan:

- a) Maadaama ummadaha badan ee fartoodu tahay midda Laatiinka ay qaamuusyadooda si isku mid ah u adeegsadeen habka isku xigga alifba’da, waxaan doorbidnay in qaamuuska af-soomaaliguna uusan ka duwanaan habkaas caalamiga ah.
- b) Maadaama shaqallada af-soomaaligu ay leeyihii xarfo u gaar ah sida shibbanayaasha waxaa nala habboonaatay inaan laga soocin shibanayaasha, yacnii in meel gooni ah lagu taxo ereyada ku bilaabma shaqallada waa laga fiicanayahay, gaar ahaan marka qaamuus la samaynaayo.

---

⁶ Ereyga la midka ah erey kale (variant) isna gooni ayaa loo qoray, laakiin halka lagu qori lahaa qeexidda micnihiisa waxaa ku qoran oo keliyah ereyga la micnaha ah, kaasoo loola jeedo “ereygan micnihiisa ka eeg midkan kale e la midka ah (ld)”.

Waa kan habka isku xigga alifba'da ee qaamuuskan:

A, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, q, r, s, t, u, w, x, y.

Xarfaha *dh, kh, sh* ereyadooda gooni uma qorna, waxay ku kala jiraan halka ay kaga aaddanyihiin taxanaha xarfaha *d-, k-, s-*, habkaanna afafka kale ayay la wadaagaan, sida “sh-”-da af ingiriisga oo laga dhex helo halka ay kaga aadantahay ereyada ka bilaabma xarfka “s-”.

Ereyada qaamuuskan waxaa loo adeegsaday far-soomaaliga rasmiga ah oo aan wax laga beddelin, laakiin mararka qaarkood ayaan u baahannay in aan ku kordhinno calaamo yar si aan u kala saarno ereyada qaabkooda qoraalku isku midka yahay micnahooduse ay kala duwanyihiin, waxaana lagu kala saari karaa oo keliya shaqalka ay wadaagaan oo laba siyood loogu dhawaaqo. Sida aad ku arki doontaan qaybta dambe ee qaamuuska “Naxwaha af-soomaaliga oo kooban”, shaqal walba labo siyood oo kala duwan ayaa loogu dhawaaqaa: mar waa culusyayahay, marna waa fududyahay, sida labadan erey:

duul² f.mgl (-uulay, -uushay) Dad badan in ay dagaal qaadaan u bixid

duul² f.mgl (-uulay, -uushay) 1. Diyaarad, shimbir iwm hawada dhexdeeda marid. 2. Diyaarad iwm ku safrid

Ereyga hore wuxuu leeyahay shaqal culus, sidaa darteed shaqalka “*yu*” hoostiisa waxaa ku astaysan calaamad yar. Ujeeddadu ma aha in aan wax ku kordhinayno alifba'da soomaaliyeed, laakiin waa si loo fududeeyo kala garashada labada erey ee noocaan oo kale ah oo aanay ku dhex jirin weero laga dheehan karo micnahooda.

2.2 Ereyada qaabkoodu isku midka yahay

Laba erey ama in kabadan oo qaab ahaan isku si loo qoro laakiin ay ka kala duwanyihiin naxwa ahaan iyo micna ahaanba waxaa la kala siiyaa lambaro isku xiga: magacyada ayaa la hormariyaa, falalka ayaa lagu xijiyaa, kaddibna qaybaha kale ee ereyada, magacyadana kuwa labka ayaa laga hormariyaa kuwa dheddigga.Tus.

beer¹ m.l (-rar, m.l) 1. Xubin uurkujirta ah lafdhabarleyda ka mid ah midabkeedu madow guduud ku dheehanyahay ah oo samaysa xammeetida, dhiiggana wixii sumeynaya ka ilaalisa. 2. Qaybta dhexe ee miraha jilicsan, qolof ku dahaaran oo uu geedku ka dhasho.

beer² *m.dh (-ro, m.l) Dhul la falay oo dhir, miro, badar iwm lagu abuuri karo.*

beer³ *f.gl (-ray, -rtay) 1. Dhul miro ku abuurid. 2. Ku b.: dareen gaar ah ku abuurid (qof).*

2.3 Ereyga iyo qeexidda micnihiisa

Ereyada micnahooda, oo qaarkood ay la socdaan tusaalooyin, waa la soo koobay markii laga reebo ereyada cilmiga la xiriira oo qaarkood si gaar ah loo faahfaahiyay, gaar ahaan kuwa af-soomaaliga ku cusub. Ereyadan micnahooda, sida aan korba ku soo xusnay, waxaa ka shaqeeyey qeexiddooda aqoonyahanno ka shaqayn jiray Xafiiskii Manaahijta ee Wasaaraddii Waxbarashada. Waa laga yaaba in qaarkood ay leeyihiin daldaloolo, laakiin ulajeeddadayadu waxay tahay in ay noqdaan kuwa laga ambaqaadi karo ama ay ka shidaal qaataan dadka doonaya inay diyaariyaan qaamuus cilmiyeed ama ay abuuraan ereybixinno loo adeegsado diyaarinta buugaagta dugsiyada.

Billawga qeexidda ereyga waxaa ku yaalla laba bil oo dhexdooda uu ku qoran yahay magaca maaddada oo la soo gaabiyey, sida (*daaw.*) = *Daawo*, (*fiis.*) = *fiisikis*. Xitaa magacyadan iyo qaabkooda gaaban waxaa laga dhex helayaa taxanaha ereyada la soo gaabiyey. Waxaan tusaale ahaan halkan ku xusaynaa erey cilmiyeed iyo micnihiisa:

falnaq *m.l (daaw.) Hawl uu fuliyo, ogaan la'aan, xiriirka ugu fudud ee unug maskaxeed iyo muruq. Sidaas darteed dareenka xannunka leh sida irbad mudid waxay keeneysaa dhaqaaq deg-deg ah oo faraha lala boodo inta maskaxdu ayan amar u soo dirin muruqii ay saameysay.*

Haddii erey uu leeyahay hal micne wax ka badan hal mar uun baa la qoraa ereygaas, micna kasta ee uu leeyahayna ereygaas lambar ayaa la siiyay, sida ereygan:

baar *m.l 1. Fiidda sare ee geed ama timo iwm. 2. Dhogor dhaadheer ah oo ka baxda kuruska geela dushiisa. 3. Ciyaarta daba-ka-eriga, hal mar oo turubka la qeybiyo laguna ciyaaro. 4. Isha baalkeeda. 5. (-rar, m.l) Meel lagu iibsho cabitaanka iyo cunto fudud.*

Waxaa la arkaa mararka qaarkood erey ay soomaalidu micne kala duwan u taqaanno, yacnii erey micnihiisa sida gobollada woqooyi looga yaqaan si ka duwan ayaa gobollada koonfureed looga yaqaannaa. Hadaba, ereyga noocaas oo kale ah waxaa la siiyey labadiisa micne ee kala duwan, sida ereygan:

iskadhal m.kh 1. I. ah: qof labadiisa waalid aysan isku jiinsiyad ahayn. 2. I. ah: qof labadiisa waalid ay isku qoys yihiin.

2.4 Ereyada isku micnaha leh (variant)

Ereyada micna ahaan isku midka ah laakiin yara kala duwan qoraalkooda waxaa loo qoray iyadoo la raacayo nidaamka soo socda:

- a) Haddii ereygu uu leeyahay hal micno oo keliyah ereyga la midka ah (ld) waxaa la dhigaa meesha ugu dambaysa qeexidda micnahaas, sida eryga *falki* aan kor ugu soo aragnay.

falki f.g2 (-iyay, -isay) Falko samayn. ld falag2

- b) Haddiise ereygu uu leeyahay in ka badan hal micno oo ereyga la midka ahina uu la wadaago hal micno oo keliyah, inta kalena aan la wadaagin, waxaa ereyga la midka ah loo yeela lambar gaar ah. Tus.:

bariido m.dh 1. Casho baartay oo maalintii xigtay gaartay. 2. ld bariidin: Salaanta kolka waagu beryo. 3. Hanti laga bixiyo gabar guur laga doonayo oo la siiyo soddohda.

bidhaan m.l 1. Muuqaal meel fog laga arko. 2. Tiro aad u yar oo ari ah oo gaar u daaqa. 3. ld bidhaamid.

- c) Haddii ereyga la midka ahi uu la wadaago ereyga la fasirayo inta micno ee uu leeyaahy oo dhan, waxaa ereyga la midka ah (ld) lagu qoray dhammaadka qeexidda micnaha ugu dambeeya. Tus.:

foof' m.l 1. Xoolo daaq doonad ah. 2. Meesha xooluhu daaqaan. 3. Inta u dhexeysa xerada iyo daaqsinta. 4. Kadin geel ah. 5. Daaq. 6. ld foofid. ld soof.¹

- d) Maadaama af-soomaaligu, qoraal ahaan, aanu weli si fiican u wada midoobin, waxaa ku badan ereyo isku mid ah, laakiin soomaalida ku kala nool gobollada qaarkood ay ugu dhawaaqaan amaba u qoraan siyaabo yara kala duwan. Haddaba si aan cidna loogu eexanin waxaan isku daynay inaan ku qorno qaamuuska kuwa adeegsigooda aadka ugu badanyihiin, sida kuwa soo socda oo laba qaab loo adeegsado:

tabar

tamar

<i>baratami</i>	<i>bedertami</i>
<i>quraanyo</i>	<i>quraanjo</i>
<i>tallaabo</i>	<i>tillaabo</i>
<i>dhifasho</i>	<i>dhufasho</i>
<i>dhacaan</i>	<i>dheecaan</i>
<i>necbaan</i>	<i>nebcaan</i>
<i>ningax</i>	<i>lingax</i>
<i>siyaaso</i>	<i>siyaasad</i>
<i>dayuuro</i>	<i>diyaarad</i>
<i>iwm</i>	

Ereyadan kor ku xusan, oo mid waliba leh mid la mid ah, iyo wixii la halmaalaba waa la qoray, mid baase la micneeyey, midka kalena waxaa keliya oo horiisa lagu qoray **ld.** (la mid ah) iyo ereyga kale ee la micneeyey oo loola danleeyahay “micnihiisa ka raadi ereygaa kale ee la midka ah”. Tus.

quraanyo *m.dh.u.* Cayayaan yaryar jaadad badan, beelbeel u degta oo aan baalal lahayn, lehna lix addin iyo labo gees; **quraanjo**.

quraanjo *m.dh.u.* **ld** quraanyo.

- e) Qaar ka mid ah eryada isku midka ah oo dhigaalkoodu uu kala yara duwanyahay ayaa ogaal ahaan ama ulakac looga tagay, maadaama aanay wax faa’ida ah ku soo kordhinaynin qaamuska culays mooyee. Labada erey ee isku midka ah oo labadoodaba caadi ahaan la adeegsado mid uun baa laga doortay, kaasoo inta badan qoraal ahaan adeegsigiisu badanyahay. Ereyadaas labada dhawaaq ee kala duwan leh waxaa ka mid ah kuwa kala leh xarfahan kala duwan ee soo socda:

-rn- (<i>furnay</i>)	-rr- (<i>furray</i>)
-i/a/y+snaa (<i>ducaysnaa</i>)	-i/a/y+sanaa (<i>ducaysanaa</i>)
-ln- (<i>dilney</i>)	-ll- (<i>dilley</i>)
-a- (<i>hawl</i>)	-o- (<i>howl</i>)
-a- (<i>gabar</i>)	-e- (<i>geber</i>)
q- (<i>qalad</i>)	kh- (<i>khalad</i>)
-ng- (<i>hingoo</i>)	-gg- (<i>higgo</i>)
-iy- (<i>u kaadiyey</i>)	-sh- (<i>u kaadshay</i>)
-r- (<i>ma jirto</i>)	-dh- (<i>ma jidho</i>)
-ey (<i>erey</i>)	-ay (<i>eray</i>)
-ay (<i>kariyay</i>)	-ey (<i>kariyey</i>)

Ereyada leh xarfaha ku taxan safka bidix, oon tusaale ahaan u soo qaadannay ereyo qaarkood, ayaa ah kuwa ku qoran qaamuuskan, xarfaha taxanaha kale ee midig waa kuwa la midka ah ee aan ku xusnayn halkan. Taas waxay la micna tahay, haddii aan tusaale ahaan u soo qaadanno, in erey kasta ee ka mid ah qaamuuskan oo xarfihiisa ka mid ah **-rn** oo isku xigaan, waxaa suurtagal ah in uu jiro erey la mid ah oo labadaa xaraf ka dhigaya qaabkan **-rr**. Labada cod ee ugu dameeya *ey* iyo *ay* waa la wada adeegsaday inkastoo labadooduba ay leeyihiin kuwa u dhigma oo la midka ah: *ay* iyo *ey*. Arrintan go'aankeeda waxaan qaadannay kaddib markii aan la tashannay odayaashii soomaaliyeed ee gacanta weyn naga siiyey diyaarinta qaamuuskan.

3. Sifaynta erey naxweydyada kala duwan

Halkan waxaan ku xusaynaa oo keliya magacyada erey naxweydyada ugu muhimsan, laakiin qaybta “Naxwaha af-soomaaliga oo kooban” ayaan si faahfaahsan oo tusalooyin leh ugu qaadaadhignay. In kastoo magacyada ereyada naxweed oo dhan iyo qaabkooda la soo gaabiyay ay ku xusanyihiin meel gaar ah, waa kuwan qaarkood: magac (magac lab, magac dheddig), fal (fal-gudbe, fal-magudbe, fal-labagudbe), magacuyaal, magac faleed, magac khabareed, tilmaame, qurub (diiradeeye, xiriiriye, horyaale iwm).

Waxaa halkan laga dareemayaa in sifadu ay ka maqantahay taxanaha magacyada erey naxweedyada kor ku xusan. Sida aqoonyahanka Adrzejewski uu ku taliyay, waxaanu ka dhignay ereyada sida: *weyn*, *yar iwm* koox faleed gaar ah oo ka baxsan kuwa caadiga ah, waxaanna ku magacaabnay kooxda isrofrogga IV ama fal-sifo. Arrintaanna bib baan uga faalloon doonnaa.

3.1 Falalka

Ereyada falka looma qorin qaabka ay soomaalidu caada ahaan u adeegsato sida *cunid*, *karin*, *barasho iwm*, laakiin qaabka fal amarka ayuu u muuqdaa sida *cun*, *kari*, *baro*, qaabkaasoo ah salka falka, ahna qaybta asalka ah oo lagu kabo lifaaqyada muujinaya amminka (tense), xaaladda (mood) iwm. Qaabkani waa nidaamka ay aad u adeegsadaan cilmi-afeedyahannada ku xeeldheer baarista af-soomaaliga iyo xitaa kuwa baara afafka kale ee Kushitigga. Ereyga falka agtiisa, fasiraadda micnaha ka hore, waxaa laba bil dhexdooda ku qoran falkaas lifaaqiisa qofka 3d ee kelida ee lab iyo dheddig *ah, amminkiisuna yahay qaab tagto habkeeda ebyoon. Tus.

cun f.gl(-ay, -tay) 1. *Cunto quudasho.* 2. *Qaniinyo wax ku yeelid.* 3. *Cayayaan, nafle dhiig ka jaqid.* 4. *Cid il wax ku yeelid.* 5. *Ciyaar turub haad, haad kale oo ka adag ku qaadasho.*

Qaabka fal-saleedka waxaa loo adeegsaday xataa falal aan caadi ahaan loo adeegsanin fal amar ahaan, habkan xitaa afaf kale ayaa loo adeegsaday falal aan lahayn qaab amar, sida falalka soomaaliyeed: *aqoo, yaal, weynow iwm.*

Falalku, guud ahaan, laba kooxood ayay u kalal baxaan: *fal-gudbe (f.g)* iyo *fal-magudbe (f.mg)*, hase ahaatee waxaa jira falal loo adeegsan karo labada qaabba, yacnii *fal-gudbe* ahaan iyo *fal-magudbe* ahaanba (*f.g/mg*). Falkaas oo kale inta laba jeer la qori lahaa mar uun baa la qoray, labada siyood ee loo adeegsadana sharraxaadda micnaha ayay ka dhex muuqdaan. Tus.

baro (f.g/mg³) 1. (f.g) *Aqoon kororsasho.* 2.(f.mg) *U b.: wax caado ka yeelasho.* Tus. "*Cali in uu subax walba canjeero cuno ayuu u bartay*".

Waxaa jira fal uu isku hayn karo horyaale (preposition) la'aan saddex magac, yacnii yeele iyo laba magac kale aan yeele ahayn. Tusaale ahaan, haddaan u fiirsanno weertan "*Cali ayaa guriga tusay Axmed*" waxaan arkaynaa in falka *tus* uu isku hayo yeelaha (*Cali*) iyo labada layeele (*guriga* iyo *Axmed*) isagoon u baahnayn horyaale. Falka caynkan oo kale ah waxaa lagu magacaabaa *fal-labagudbe (f.lg)*. Tus.:

tus² (f.lg¹) 1. *Cid wax farta ugu fiiqid.* 2. *Is t.: laba qof isu keenid.*

Guud ahaan waxaa jira afar siyood oo falalaka soomaaliyeed ay isu rogoraan. Si hogatus ah ayaan halkan ugu soo bandhigaynaa sida afarta qaab isrogrog (conugasion) ee fal-saleedyadu ay uga dhex muuqdaan ereyada qaamuuska. Afartaa hab isrogrog sharraxaaddooda oo koobani waxay ku xusanyihiin qaybta "Naxwaha af-soomaaliga oo kooban" oo ku qoran xagga dambe ee qaamuuska, waxaa kaloo halkaas lifaaq ahaan ugu qoran dhowr shaxan iyo tusaalooyin oo faahfaahinaya afarta hab ee isrogrogga falka oo kaamil ah.

Isrogrogga I:

Waxyaabaha u gaarka ah qaabka isrogrogga I:

- 1) Qaabkan waxaa ka tirsan falalka qaabkooda fal amar ee kelida ah oo aan lahayn dibkabe isrogroga.
- 2) Dibkabaha tagtada qofka 3° ee kelida ah: **-ay** (l.), **-tay/-day** (dh.)

3) Dibkabaha masdarka (infinitive) –i

Tus.:

cun f.g1 (-nay, -ntay)

1) Cun! 2) **cunay**, **cuntay** 3) **cuni** (doona)

qor f.g1 (-ay, -rtay)

1) Qor! 2) **qoray**, **qortay** 3) **qori** (doonaa)

Waxaa kaloo ka mid ah qaybta isrooggga 1° falal farcame oo qaababkooda amareed leh dibkabeyaal, sida kuwa soo socda.

a) **gabow**² f.mg1 (-oobay, -owday; -oobi)

1. **gabow** 2. **gaboobay**, **gabowday** 3. **gaboobi**

b) **xiran**¹ f.mg1 (-rmay, -rantay; -rmi)

1. **xiran** 2. **xirmay**, **xirantay** 3. **xirmi** (doonaa)

c) **bari**³ f.mg1 (-ryay, -riday; -ryi)

1. **bari** 2. **bariyay**, **bariday** 3. **baryi** (doonaa)

Waxaa qaamuuska laga dhax arkayaa in falalka qaarkood, halka ku cadyahay isrooggga, la raacsiyey qaabka uu ku dhammaado masdarka oo wax yar ka beddelan sida caadiga ah, arrintaasna waxay u gaar tahay falalka farcame ee aan kor ku soo xusnay oo kala ah saddexdan kooxood: a) (-oobay, -owday; -oobi), b) (-rmay, -rantay; -rmi) iyo c) (-ryay, -riday; -ryi). Waxaa qaabka kooxdan la wadaaga qaar ka mid ah falka caadiga ee Isrooggga 1°, waxaana ugu wacan isa saameynta shaqallada (vowel harmony) oo keena isbeddel., falalkaas waxaa ka mid ah falka:

dhac (-cay, -cday; **dhici**)

Tus. Wax baa **dhici** doona

Isrooggga II

1) Qaabka fal amarku wuxuu ku dhamaadaa –i, ama –ee

2) Tagto qf. 3° ke.: –**ay** (l.), –**say** (dh)

3) Masdarka: –**in**, –**eyn**

Tus.:

a) **kari** f.g.2 (-iyay, -isay)

1) **kari**! 2) **kariyay**, **karisay** 3) **karin** (doonaa)

b) **jidee** f.g.2 (-eeyay, -eysay)

1) **jidee**! 2) **jideeyay**, **jideysay** 3) **jideyn** (doonaa)

Isrogrogga III

Astaamaha u gaarka ah isrogroggan:

1) Qaabka fal amarku wuxuu ku dhamaadaa **-o**, **-so**, **-ow**

2) Tagto qf. 3° ke.: **-tay/-day** (l), **-atay** (dh)

3) Masdarka: **-an** (-san, -on)

Tus.:

a) **baro** f.g.3 (-rtay, -ratay)

1) **baro!** 2) **bartay, baratay** 3) **baran** (doonaa)

b) **baxso** f.g.3 (-saday, -satay)

1) **baxso!** 2) **baxsaday, baxsatay** 3) **baxsan**

c) **adkow** f.mg3 (-kaaday, -kaatay)

1) **adkow!** 2) **adkaaday, adkaatay** 3) **adkaan** (doonaa)

d) **caroo** f.mg3 (-ooday, -ootay)

1) **caroo!** 2) **carooday, carootay** 3) **caroon** (doonaa)

Isrogrogga IV

1) Falalka ka tirsan kooxdan lama adeegsado fal amarkooda maadaama ay yihiin fal ahaansho ama fal sifo, laakiin qaab ahaan waxaan ka dhignay sida kuwa kale ee badan. Laba koox ayayna u kala baxaan: koox aan lahayn dibkabe, sida *dheer*, *weyn*, *og* iwm. iyo koox dibkabe leh, kuwaasoo laba cayn kala ah: a) fal+**an**, sida: *xiran*, *shidan* iwm., b) magac+**san**, sida: *jabsan*, *quruxsan* iwm.).

2) Tagto qf. 3° ke: **-aa** (l), **-ayd** (dh)

3) Masdarka: **-aan**

Tus.:

a) **dheer** f.mg4 (-raa, -rayd)

1) **dheer** 2) **dheeraa, dheerayd** 3) **dheeraan** (doona)

b) **furan**² f.mg4 (-naa, -nayd)

1) **furan** 2) **furnaa, furnayd** 3) **furnaana** (doona)

c) **jabsan** f.mg4 (-naa, -nayd)

1) **jabsan** 2) **jabsanaa, jabsanayd** 3) **jabsanaana** (dh)

3.2 Falal gaar ah

- a) Waxaa jira falal qaab amarkoodu ku dhamaado –**i** oo haddana laba siyood isu rogroggi kara, isrogrogga I iyo midka II. Falalka noocan ah waxaa loo adeegsan karaa labada qaabba, waxayna wadaagaan, micnaha ka sokow, qaabka fal amarka iyo isrogrogga qofka 3° ee labka ee kelida ah, inta kale way ku kala duwanyihiin (sida qf 3° ee dh iyo masdarka). Tus.:

1) <i>badi!</i>	2) <i>-iyay, -iday</i>	3) <i>badiyi (doonaa)</i>
1) <i>badi!</i>	2) <i>-iyay, -isay</i>	3) <i>badin (doonaa)</i>

Falalka kuwan la midka ah, si aanay u noqon laba erey oo kala gaar ah waxaa laga dhigay hal erey, inta ay ku kala duwanyihiinna waa lagu kordhiyey, labada siyood ee loo adeegsan karo inta la qoray ayaa haddana sumadda ama (/) la dhax dhigay:

***badi** f.g1/2 (-iyay, -iday/-isay, -iyi)*

- b) Waxaa jira falal fal-amarkooda ku dhamaado –**oo** (sida kuwa isrog. III xarafkiisa d) haddana qaabka irogroggoodu uu yahay midka II. Falalkan waa koox gaar ah maadaama midkiiba uu ka koobanyahay laba fal oo laysku lammaaniyay: fal lagu lifaaqay falka –**goo** (fal+**goo**). Tus.:

***dabargoo** waa fal ka yimid **dabar**+**goo**.*

***dabargoo** f.g2 (-ooyay, -oysay)*

1) ***dabargoo!*** 2) ***dabargooyay, dabargoysay*** 3) ***dabargoyn***

- c) Falalka Isrogrogga II ee fal-amarkooda ku dhammaada –**ee** iyo –**oo** waxaa gobollada qaarkood looga yaqaannaa –**ey** iyo –**oy** (–**ee** = –**ey**/–**ay** iyo –**oo** = –**oy**) hase yeeshee inta kale waa isaga mid, hab isrogroggoodu ma kala duwana. Tus.

jidee** = **jidey** (-iyay, -isay), **jidayn** (doona), **jidayn(ta)

goo** = **goy** (-ooyay, -oysay), **goyn** (doona), **goyn(ta)

Maadaama ay aad u badanyihiin falalka loo adeegsado labadan qaab oo isku midka ah waxaa la doorbiday in hal qaab uun qamuuska lagu qoro. Taas micnaheedu ma aha in midka kale la yaraysanayo.

3.3 Magacyada

Ereyada qaamuuska ee tilmaama magac waxaa hortooda ku suntan, erey naxweedkooda ka sokow, cayntooda naxweed (lab ama dheddig) iyo wadartoodaba.

- a) Magaca qaab wadareedkiisu uma qorna si kaamil ah, waxaa keliya oo laga soo qaaday xarafka ugu dambeeyo ee magaca oo aan is beddelin isagoo ku dheggan lifaaqa wadarta oo raacsan cayntiisa naxweed:

Caado m.dh (-ooyin, m.l.) 1. *Fal bulsho joogteysato kuna dhaqanto.* 2. *Fal qof si joogta ah ugu dhaqmo.* 3. *Dhiig ka yimaada haweenka bishiiba hal mar; dhibaad;xiso;xayl*

Maydhax' m.dh (-xo, m.dh) *ld mayrax*

- b) Magaca aan qoraal ahaan isbeddelin markuu yahay kelida ama wadarta, laakiin cayntiisa isbeddesha isaga oo dhan iyo sumadda cayntiisa ayaa dib loo qoraa. Tus.:

tuug m.l (**tuug m.dh**)

- c) Waxaa jira magacyo gobollada qaarkood ay cayntiisa ka dhigaan lab, kuwana dheddig. Sidaas ay tahay ereyga micnihiisa iyo qaabkiisa kale waa isku mid, sida:

arrinka / arrinta, guddiga / guddida, ballanka / ballanta, iwm.

Markaas oo kale hal erey uun baa la adeegsaday isagoo lagu hor qorayo astaanta labadiisa cayn naxweed oo loo dhexaysiinayo sumadda (/): **m.l/dh** (magac lab/dheddig).

guddi m.l/dh.. (-iyo, m.dh) 1. *Dad loo xilsaaray inay ka arrimiyaan xaajo doodi ka taagantahay.* 2. *Dad loo xilsaaray inay socodsiiyaan maamul dawladeed, shirkadeed iwm*

- d) Magac faleedyada (noun verbs) ha ahaadeen kuwa ka yimid fal-saleedka ama kuwa ka yimid fal-farcameedka laguma ag qorin sharraxaadda micnahooda maadaama ay la micna yihiin falalka ay ka soo jeedaan. Labadan qaab magaceed mid ayaa hortiisa ku qoran “eeg falka” (uu magacaas ka soo jeedo), midka kalena waxaa ku ag qoran oo keliya “ld” (la mid ah magac faleedka kale).

Magac-faleedyada qaababkan ayay leeyihiin:

- Magacyada ku dhammaada –**id** oo waafaqsan falalka isrooggga I (tus: *cun* > *cunid*)
- Magacyada ku dhammaada –**in/-ayn** oo waafaqsan isrooggga. II (tus: *kari* > *karin*, *same* > *samayn*)
- Magacyada ku dhammaada –**asho** iyo –**ood** oo waafaqsan isrog. III (tus: *gado* > *gadasho*, *caroo* > *carood*)
- Magacyada ku dhammaada –**aan** oo waafaqsan isrog. IV (tus: *furan* > *furnaani*)

Tus:

caadbixid, *m.f.dh* , *eeg caadbax²*, *ld caadbax¹*

kaddibna waxaa jira labadii erey ee kale

caadbax¹ m.l ld caadbixid

caadbax² mg1, (-xay, -xday; -bixi) 1. Soo c.: bannaan u soo bixid; muuqasho.2.Soo c.: qof daacad ah ahaansho.

- e) Waxaa jira ereyo aad u fara badan oo laga samayn karo fal-saleedyada iyagoo si fudud loogu qodbo lifaaqyo yeele:

-e/-ye : bare (bar+e), taliye (tali+ye)

-so/-to: taliso (tali+so), adeegto (adeeg+to)

Ereyada noocaas ah si ulakac ah ayaa qaamuuska looga saaray markii laga reebo qaar yar oo adeegsigoodu aad u badanyahay, sida: *bare*, *taliye*, *meerto* iwm.

- f) Waxaa haray in aan xusno magacyo sifadooda gaar ah oo dowlkooda keliya uu yahay in weerta gudaheeda ay ka qabtaan dawlka khabarka (kh) (predicate). Tus: ereyga *caan* oo loo adeegsado sida tan:

- *nin caan ah baa yimid*
- *ninku waa caan*
- **caanka baa yimid* (lama yiraahdo)

Qaamuuskana habka soo socda ayaa loogu qoray ereyga *caan* iyo mixii la mid ahba

caan m.l.kh C. ah: wax dad badani yaqaan.

Xarafka C. waa ereyga *caan* oo la soo gaabiyeey (C. ah = Caan ah). Magacyada la halmaala ereyga *caan* (sida: *hebed, ilbax, hodan, kaamil iwm*) intooda badan lama raacsin karo qodob asagoo madaxbannaan sida ku cad weerta: **caanka baa yimid*, aan ka ahayn markii lagu lammaaninayo magac qodobaysan sida: *ninka caanka ah*.

Mahadcelin

Hawshaan dhammaystirkeeda waxaa kaloo noo suurtageliyay sida lixaadka iyo hagar la'aanta ah ee ay gacanta noogu siiyeen xagga isku duwidda iyo farsamada: Francesca Bitocchi iyo Renato Moretti oo isagu si gaar ah noogu taageerey xagga hawsha kombiyuuterka. Sidaa darted waxay naga mudanyihiin in aan si gaar ah ugu mahadcelino iyaga iyo dhammaan intii kale ee horey gacanta uga gaysatay diyaarinta qaamuuskan.

Annarita Puglielli
Cabdalla C. Mansuur

Ereyada la isku gaabiyay

<i>a</i>	Amar	imperativo	imperative
<i>ac</i>	aan cayinnayn	indefinito	indefinite
<i>baay.</i>	Baayoloji	biologia	biology
<i>bot.</i>	Botani	botanica	botany
<i>bul.</i>	Bulsho	società	society
<i>c.af</i>	cilmig-afeed	linguistica	linguistics
<i>c.beer</i>	cilmi beereed	agricoltura	agriculture
<i>c.cimi</i>	cilmiga cimilada	meteorologia	meteorology
<i>c.fal</i>	cilmi-falag	astronomia	astronomy
<i>c.naf</i>	cilimi-nafsi	psicologia	psychology
<i>c.nafl</i>	cilmiga-naflayd	zoologia	zoology
<i>ca</i>	Cayiman	definito	definite
<i>daaw.</i>	Daawo	medicina	medicine
<i>dd</i>	Diirad	focus	focus
<i>dh</i>	Dheddig	femminile	feminine
<i>dhaq</i>	Dhaqaale	economia	economics
<i>dhm</i>	Dhimman	clitico	clitic
<i>dii.</i>	Diinta	religione	religion
<i>diid</i>	Diidmo	negazione	negation
<i>dk</i>	Dibkabe	suffisso	suffix
<i>e</i>	Erey	parola	word
<i>eb</i>	Ebyoon	indipendente	independent
<i>e.d</i>	erey dareen	esclamazione	exclamation
<i>etno.</i>	Etnoloji	etnologia	ethnology
<i>f</i>	Fal	verbo	verb
<i>fals.</i>	Falsafad	filosofia	philosophy
<i>fiis.</i>	Fiisikis	fisica	physics
<i>fk</i>	Falkaab	avverbio	adverb
<i>g</i>	Gudbe	transitivo	transitive
<i>h</i>	Horyaale	preposizione	preposition
<i>isrog</i>	Isrogrog	coniugazione	conjugation
<i>j</i>	Jagaale	ordinale	ordinal
<i>jool.</i>	Jooloji	geologia	geology
<i>juqr.</i>	Juqraafi	geografia	geography
<i>ke</i>	Keli	singolare	singular
<i>kh</i>	Khabar	predicato	predicate
<i>kiim.</i>	Kiimika	chimica	chemistry
<i>l</i>	Lab	maschile	masculine

<i>ld</i>	la-mid	variante	variant
<i>lg</i>	labagudbe	ditransitivo	bitransitive
<i>lh</i>	laahansho	possessivo	possessive
<i>ly</i>	layeele	oggetto	object
<i>m</i>	magac	nome	noun
<i>maan.</i>	maanso	poesia/poetico	poetry/poetic
<i>mg</i>	magudbe	intransitivo	intransitive
<i>mi</i>	mideeya	inclusivo	inclusive
<i>mu</i>	magacuyaal	pronome	pronoun
<i>muus.</i>	muusiko	musica	music
<i>nax</i>	naxwe	grammatica	grammar
<i>q</i>	qodob	articolo	article
<i>qaan</i>	qaanuun	giuridico	legal
<i>qf</i>	qof	persona	person
<i>qr</i>	qurub	particella	particle
<i>riw</i>	riwaayad	teatro	theater
<i>s</i>	sifo	attributivo	attributive
<i>sh.r</i>	shanqar-raac	ideofono	ideophone
<i>siyaa.</i>	siyaasad	politica	politics
<i>so</i>	soocan	esclusivo	exclusive
<i>t</i>	tiraale	numerales	numeral
<i>taar.</i>	taariikh	storia	history
<i>tegno.</i>	tegnology	tecnologia	technology
<i>to.</i>	tegnoloji	tecnologia	technology
<i>ti</i>	tilmaame	dimostrativo	demonstrative
<i>tus</i>	tusaale	esempio	example
<i>u</i>	urur	collettivo	collective
<i>u-j</i>	u jeediye	allocutivo	allocutive
<i>w</i>	wadar	plurale	plural
<i>we</i>	weyddimeed	interrogativo	interrogative
<i>wr</i>	weer	frase	sentence
<i>xi</i>	xiriiriye	coniunzione	conjunction
<i>xis</i>	xisaab	matematica	mathematics
<i>y</i>	yeele	soggetto	subject

Ereyada la isku gaabiyay waxay noqon karaan kuwo laba iyo in kabadan la isku lifaaqay sida: *m.dh, f.mg1, f.g2, m.f.dh, m.l.u.kh, .iwm*.

Naxwaha af-soomaaliga oo kooban

Qaybaha ugu muhimsan ee naxwaha af-soomaaliga, oo looga baahanyahay xagga sifaynta af-soomaaliga, oo caadiyan loo yiqiin “qaybaha hadalka”, waxay yihiin: *magacyada*, *cayimayaasha* (determiners), *magacuyaallada*, *falalka* iyo *qurubyada*. Inta aan loo gudaggelin sifaynta qayb walba waxaa muhim ah in hoosta laga xarriiqo waxyaabaha qaarkood ee u gaarka ah ereyada af-soomaaliga.

Ereyada af-soomaaliga waxaa ka mid ah ereyo badan oo lagu magacaabi karo erey-saleedyo, yacnii waa ereyo aan weli naxwe ahaan caddayn waxa ay yihiin.

Erey-saleedyada waxaa laga heli karaa weerta dhaxdeeda iyagoo ah magac, kaasoo noqon kara yeele ama layeele (toosan/dadban), ama isagoo ah fal u shaqaynayo khabar ahaan (predicate). Tus.:

- *qosol* (erey-saleed)

Halkan qosol loogama baahna (waa magac)

Wiilku waa qoslay (waa fal)

- *caddayn* (erey-saleed)

Caddayn baa lagaa rabaa (magac)

Waxaan caddaynayaa inaad shaqaysay (fal)

- *quusad* (erey-saleed)

Iska ilaali quusadka (magac)

Inta aadan quusanin ayaan kula hadlayaa (fal)

Haddaba waxaa la doorbiday in qaamuuska laba jeer lagu qoro ereyada la midka ah ereyga *qosol* isagoo magac ah iyo isagoo fal ah.

Waxaan halkan ku soo bandhigaynaa astaamaha guud ee ay leeyihin koox-naxweedyada ama qaybaha hadalka ee la xiriira ereyada af-soomaaliga.

1. Magacyada

Magacyadu waxay tilmaamaan dad, duunyo, shay, ra’yi, fal iwm sida: *nin*, *ari*, *buug*, *figrad*, *maanta*, *bixid* iwm. Haseyeeshe waxaa loo sii kooxeeyaa iyaga oo laga eegayo qaar ka mid ah astaamahooda la xiriira micnahooda, madaama astaamahaasi ay muujinayaan qaabab sarfeed iyo weereed oo kala duwan. Magacyadu waxay la socon karaan cayimayaal (determiners), kuwaasoo dib loogu lifaaqo magacyada, sida aan ku arki doonno bogagga soo socda.

1.1 Qaybaha magacyada

Guud ahaan magacyadu waxay u kala baxaan:

- a. **Magacyo gaar ah**, kuwaasoo lagu aqoonsado qof ama shey gaar ah, sida: *Cali, Maryam, Moqdisho* iwm.
- b. **Magacyo guud**, kuwaasoo ah magacyo aan cidna u gaar ahayn, sida: *geed, nin magaalo, duqnimo* iwm, waxaana lagu lifaaqi karaa cayimayaal, waxaana lagu dhigi karaa wadar.

Magacyada guud laba qaybood ayaa loo sii kala saaraa:

magacyo cillanaad oo ay tilmaamayaan wax shanteenna dareemayaal aanu dareemi karin sida: *ra'yi, ceeb, run, jacayl, dadnimo* iwm.

magacyo caadyaal ah oo tilmaamayaan wax nool ama shay la arki karo oo la taaban karo sida: *nin, guri, ari, geed* iwm.

Magacyada caadyaalka ahi waxay u sii kala baxaan laba qaybood:

- **Magacyo tirsama** oo ah magacyo tilmaamaya dad ama shay la tirin karo, sidaa darteed magacyadaas qaab wadareed ayay lahaan karaan. Tus.: *buug, guri, nin* iwm.

afar buug ayaan akhriyey.

buugag baan kuu soo iibiye.

- **Magacyo aan tirsamin** waa magacyo tilmaamaya wax aan la tirin karin sida: *sonkor, biyo, caano, ciid* iwm, sidaa darteed suurtaggal ma ah in aan niraahno: * *hal sonkor*, * *laba caano*, * *afar ciid* iwm. Tus.:

* *labo biyo ayaan rabaa* (waa qalad)

biyo badan ayaan rabaa (waa sax).

Arrirtan ayaa ugu wacan in ereyadani aanay lahaan karin qaab wadareed. Waxaa kaloo ka mid ah magacyada aan tirsamin magacyo kale oo aan tilmaamaynin qof ama neef xayawaan ah oo keliya, laakiinsee tilmaamaya koox dad ama duunyo ah, oo loo arkayo sidii wax midaysan ama urur ah, sidaa darteed lama raacsin karo tiro wadareed, magacyadaasna waxaa lagu magacaabaa **magacyo urur**, waxaana ka mid ah: *dad, dumar, ari, ido, caruur, geel* iwm. Tus.:

* *afar dad ayaan arkay* (qalad)

dad badan ayaan arkay (sax)

Sida muuqata magacyadan lama raacsiin karo tiro wadareed, waxaase la raacsiin karaa oo keliya ereyga "**badan**", sidaa darteed waxay qayb ka yihiin magacyada aan tirsamin, haseyeeshee qaab ahaan magacyadan waa la

wadarayn karaa iyagoo lagu lifaaqayo dibkabe wadareed oo iyaga u gaar ah (–*yaw*), sida: *dadyaw*, *geelyaw* oo loola jeedo *dad badan*, *geel badan*.

1.2 Astaamaha guud ee magacyada

a. Caynta: lab iyo dheddig

Caynta magaca, gaar ahaan marka aan qodob raacsanayn, waxaa lagu gartaa codkaca iyo dhammaad yara kala duwan ee ay leeyihiin magacyada qaarkood, dib baanse uga faalloon doonnaa arrintaas.

Magacyada labeed

Waxaa ka mid ah: *nin(ka)*, *ari(ga)*, *miis(ka)*, *gabay(ga)*, *fal(ka)* iwm. Magacyada labeed waxaa lagu aqoonsadaa **codkaca** (tone) oo ku dhaca shaqalka ka horreeyo midka ugu dambeeya, magacyada dheddigna shaqalka ugu dambeeya ayaa codkacu ku dhacaa. Sidaa darteed aad ayay u badanyihiin magacyada mataanaha ah, oo kala duwanaanta codkacooda uun lagu kala sari karo micnaha kala duwan ee ay kala leeyihiin labada magac oo lab iyo dheddig kala ah sida kuwa soo socda:

L	Dh
<i>ínan (ka)</i>	<i>inán (ta)</i>
<i>ceesáan (ka)</i>	<i>ceesaán (ta)</i>
<i>dálab (ka)</i>	<i>daláb (ta)</i>
<i>shílin (ka)</i>	<i>shilín (ta)</i>

Si loo kala saaro caynta magacyada mataanaha ee hal alanlaha ah, yacnii hal shaqal oo keliya leh, waxaa jira hab codayn kale oo lagu kala saaro, waa nooc kale oo shaqalka loogu dhawaaqo: mid **culus** iyo mid **fudud**. Bal isku daya in dhawaaq ahaan aad ku kala saartaan caynta ereyadan mataanaha ah:

L (shaqal culus)	Dh (shaqal fudud)
<i>ur (ka)</i>	<i>ur (ta)</i>
<i>gar (ka)</i>	<i>gar (ta)</i>
<i>dul (ka)</i>	<i>dul (sha)</i>
<i>tuur (ka)</i>	<i>tuur (ta)</i>
<i>fool (ka)</i>	<i>fool (sha)</i>

Magacyada dheddigeed

Waxaa ka mid ah: *naag(ta)*, *bad(da)*, *beer(ta)*, *cunid(da)*. Waxaa kaloo dhedig ah magacyada ku dhamaada **-o** ama **-i** intooda badan, sida: *dhalo(da)*, *aragti(da)*, *bari(da)*, *xero(da)*, *jago(da)*, *mind(da)* iwm.

b. Tirada: keli iyo wadar

Magacyada kelida ah malaha qaab ama lifaaqyo gaar ah, waxayna tilmaamaan dad, duunyo, shay iyo fal, sida: *guri*, *gacan*, *dal*, *dhagax*, *nin*, *rati*, *qarin* iwm.

Si magacyada looga dhigo wadar waxaa jira xeerar kala duwan oo ay kala leeyihiin magacyada labka iyo kuwa dhedigga.

Magacyada labka ee kelida ah

Waxay ku wadaroobaan dibkabayaal kala duwan:

- Magacyada hal alanlaha ah waxay ku wadaroobaan dibkabaha - **shibbanaha** ugu dambeeya ee magaca.Tus.:

dal(ka) > *dalal(ka)*,

af(ka) > *afaf(ka)*,

miis(ka) > *miisas(ka)*

- Magacyada ka kooban in ka badan hal alan intooda badani waxay ku wadaroobbaan dibkabaha **-o**, cayntooduna dhedig ayay isu rogtaa. Intaa waxaa sii dheer in dibkabuhu siyaabo kala duwan uu ugu lifaaqmo ereyga:

Haddii magac lab oo kelida ah uu ku dhammaado: **b, d, n, l, r**, waxaa labalaabma shibbanaha ugu dambeeya, cayntiisuna dhedig ayay isu beddeshaa. Tus.:

sacab(ka) > *sacabbo(da)*,

wadaad(ka) > *wadaaddo(da)*

Haddii magacu uu ku dhammaado: **s, q, c, f, x, i** waxaa **-o** wadareedda iyo xarfaha ku dhammaado ereyga la dhex dhigaa xarafkan **-y-**. Tus.:

dugsi(ga) > *dugsiyo(da)*,

magac(a) > *magacyo(da)*

Qaar ka mid ah magacyada laba alanlaha ah oo ku wadarooba **-o** waxay lumiyaan shaqalka 2aad, sidoodii hore ayayna laba alanle¹ u ahaanayaan, cayntuna isma beddesho. Tus.:

---

¹ Arrintani waa xeer guud oo loo adeegsado markasta oo la arko erey dhismihiisu uu ka koobanyahay *shi+sha+shi+sha+shi+sha* (*shi* = shibbane, *sha* = shaqal); shaqalka gaaban ee u

jilib(ka) > jilbo(ha),
garab(ka) > garbo(ha),
ilig(ga) > ilko(ha)

- Magacyada ku dhammaada **-e** waxay ku wadaroobaan dibkabaha **-yaal**, cayntuna dheddig ayay noqotaa. Tus.:
bare(ha) > barayaal(sha),
aabbe(ha) > aabbayaal(sha)
- Waxaa jira magacyo labeed oo ay ku wadaroobaan marka codkaca loo durkiyo xagga shaqalka 2aad, cayntuna dheddig ayay noqotaa. Tus.:
dibi(ga) > dibi(da)
carab(ka) > carab(ta)
- Qaar ka mid ah magacyada ka soo jeeda af carbeedka waxay ku wadaroobaan qaab wadareedka af carbeedka. Tus.:
darsi(ga) > duruus(ta)
macallin(ka) > macallimiin(ta)

Magacyada dheddig ee kelida ah

Magacyada dheddig waxay ku wadaroobaan hababka soo socda:

- Xitaa magacyada dheddigga ahi dibkabaha **-o** ayay ku wadaroobaan, cayntuna lab ayay noqotaa. Tus.:
kab(ta) > kabo(ha)
bad(da) > bado(ha)
habar(ta) > habro (ha)
*gacan(ta) > gacmo(ha)*²
- Magacyada dheddig ee kelida ah oo ku dhammaada **-i** waxay ku wadaroobaan dibkabaha **-yo**, cayntooduna lab ayay isu rogtaa. Tus.:
mindī (da) mindiyo (ha),
shini (da) shiniyo (ha)

---

dhaxeeya waa la xadfaa, sidaasaana ereyga ku noqda saddex alalanle, wuxuu dib ugu noqonayaa laba alanlennimadii hore.

² Labada erey ee ugu dambeeya waxaaloo adeegsaday xeerka ku xusan tixraaca hoose ee hore.

- Magacyada dheddig ee kilida ah oo ku dhammaada **-o** waxay ku wadaroobaan dibkabaha **-oyin**, waxayna isu beddelaan magacyo lab. Tus.:
waddo(da) > waddooyin(ka),
daawo(da) > daawooyin(ka)

2. Cayimayaasha (determiners)

Cayimayaashu waa koox u qaybsan afar qaybood markii laga eego xagga waxqabadkooda micneed, yacnii kala qaybintoodu waxay la xiriirtaa nooca xogwarran ee ay ku biirinayaan hadba magaca dibkabe ahaan loogu lifaaqayo. Waxayna u kala baxaan: *qodobo*, *tilmaameyaal*, *weyddiimo* iyo *lahaansho*. Giddigoodu waxay leeyihiin: qaab labeed oo ku bilaabanaya xarafka **-k** iyo qaab dheddigeed oo ka bilaabanaya **-t**, waxayna waafaqaan hadba caynta magaca ay ku lifaaqmayaan. Cayimayaashu marna ma wadaroobaan xataa haddii magaca ay ku lifaaqanyihiin uu yahay wadar.

2.1 Qodobbada

Qodobka oo dowlrkiisu yahay in uu cayimo magaca laga hadlayo ayaa afaf badani u adeegsadaan laba qaab: qodob wax cayima iyo qodob aan wax cayimin. Af-soomaaliguse wuxuu leeyahay midka wax cayima oo keliya, sida af carbeedka. Taasi waxay la micna tahay in magaca aanu raacsanayn qodob uu yahay wax aan cayinnayn ama aan la aqoonin. Tus.:

Nin baa yimid (halkan qofka laga hadlayo lama yaqaan)

Ninka ayaa yimid (halkanse waa la yaqaannaa)

Qodobka soomaaliyeed qaabab kala duwan ayuu leeyahay: **-ka** iyo **-kii** oo ay raacaan magaca labeed iyo **-ta** iyo **-tii** oo ay raacaan magaca dheddigeed. Haddii lagahadluhu uu ka fogyahay qofka hadlaya ama uu yahay wax mar hore laga hadlay waxaa loo adeegsadaa **-kii/-tii**, laakiin **-ka** iyo **-ta** kuma xirna labadaa arrimood ee hore.

Qaabka qodobku wuu isbeddelaa, waxuuna ku xiranyahay hadba sida uu yahay dhammaaka magaca lagu lifaaqayo³

---

³ Xeerarka aan halkan ku soo bandhigaynaa waxaa la wadaaga cayimayaasha kale ee ka bilaabma **-k** iyo **-t**.

Qodobka **-ka** wuxuu isu beddelaa: **-ha**, **-ga**, **-a**. Xaaladaha keena isbeddelladaasina waa kuwan:

qodobka **-ka** wuxuu isu beddelaa **-ha** markuu raaco magac ku dhammaada shaqalka **-e** ama **-o**. Tus.:

kabo + **ka** = *kabaha*,

qore + **ka** = *qoraha*

- **-k** waxay noqotaa **-g** marka ay raacdo magac labeed oo ku dhammaada: **-g**, **-w**, **-aa**, **-u**, **-y** ama **-i**. Tus.:

buug + **ka** = *buugga*,

erey + **ka** = *ereyga*,

guri + **ka** = *guriga*,

dhurwaa + **ka** = *dhurwaaga*

hu + **ka** = *huga*,

qabow + **ka** = *qabowga*

- **-k** waxay noqotaa **-a** marka ay raacdo magac labeed oo ku dhammaada: **-h**, **-x**, **-q**, **-c**, **-kh**. Tus.:

madax + **ka** = *madaxa*,

rah + **ka** = *raha*,

magac + **ka** = *magaca*,

diiq + **ka** = *diiqa*,

tookh + **ka** = *tookha*.

Qodob dheddigeedka **-ta** isna wuxuu isu beddelaa: **-da** ama **-sha**.

- **-t** waxay noqotaa **-d** marka ay raacdo magac ku dhammaada shaqalka **-o** ama **-d**, **-c**, **-x**, **-h**, **-y**, **hamsa** (‘). Tus.:

maro + **ta** = *marada* ,

bad + **ta** = *badda*,

qodax + **ta** = *qodaxda*,

bac + **ta** = *bacda*,

gallay + **ta** = *gallayda*

bu’ + **ta** = *bu’da*

- **-t** waxay noqotaa **-sh** marka ay raacdo magac ku dhammaada **-l**. Tus.:

ul + **ta** = *usha*

il + **ta** = *isha*

bil + **ta** = *bisha*

dhal + **ta** = *dhasha*

2.2 Dibkabayaasha tilmaamayaasha

Tilmaamayaasha, sida qodobbada, ayaa magaca gadaal looga lifaaqaa, tiradooduna waa saddex, kala duwanaantoodu waxay la xiriirtaa masaafada u dhexaysa hadlaha iyo waxa uu tilmaamayo. Masafadaas saddex meelood ayaa loo kala saaraa:

cayn	dhawaan	durugsan	baallayn
Lab	-kan	-kas	-keer
Dheddig	-tan	-tas	-teer

Tilmaamyaashu waxay raacaan xeerarka isbeddel-codeeka ee aan ku soo xusnay qaybta qodobbada, sida laga dareemaayo tusaalayaashan. Tus.:

Ninkan ayaa iska leh baabuurka

Gabdhahaas ayaa u socda dugsiga

Wiilkeer baa arday ah

2.3 Dibkabayaasha lahaanshaha

Xitaa dibkabayaasha lahaanshaha waxay u kala baxaan lab iyo dheddig, waxayna muujiyaan waxa uu milkiiluhu leeyahay:

qofka	lab	dheddig
1°	-kayga	-tayda
2°	-kaada	-taada
3° l	-kiisa	-tiisa
3° dh	-keeda	-teeda
1° w.so	-kaayaga	-taayada
1° w.mi	-keenna	-teenna
2° w	-kiinna	-tiinna
3° w	-kooda	-tooda

Qaababkan lahaansho waxay ka koobanyihiin laba shay: dibkabe lahaansho iyo qodob, sida dibkabaha **kayga** oo ka soo jeeda **kay** + **ka**.

Xitaa dibkabayaasha lahaanshahu waxay ku billaabmaan **-k** kuwooda labka ahi, kuwa dheddigga ahina **-t**, sidaa darteed waxy raacaan xeerarkii isqabadyada ee aan kor ku soo xusnay. Tus.:

buuggayga < buug + **kayga**

ardaydiisa < arday + **tiisa**

dalkeenna < dal + **keenna**

ushiinna < ul + **tiinna**

Ishiisa lagu arke

Ushiisa lagu dilaa

2.4 Dibkabayaasha weyddiinta

Waxaa loo adeegsadaa marka la weyddiinayo in la ogaado magaca qofka yeelaha ama layeelaha ah. Dibkabaha –kee labka ayuu u gaar yahay, -tee na dheddigga. Tus.:

dalkee < *dal* + *kee*

meeshee < *meel* + *tee*

saacaddee < *saacad* + *tee*

Buuggee baad akhrisay?

Ninkee baa yimid?

3. Magacuyaallada

Magacuyaalladu dhowr siyood ayay u kala baxaan. Waxaan ka hadalkooda ku billaabaynaa **magacuyaallada qofeed** oo ay u kala baxaan: **magacuyaallo qofeed ee ebyoon** iyo **magacuyaallo qofeed ee dhimman**.

3.1 Magacuyaallo qofeed ee ebyoon

Waxay matalayaan magacyada, weerta gudaheeda waxay ka qabtaan kaalinta yeelaha iyo layeelaha, waxayna yeelan karaan weer faahfaahineed (relative phrase) iwm. Tus.:

Iyadu dugsiga ayay aadday (yeele)

Cali iyada buu la hadlay (layeele)

Iyada oo caraysan baa timid

Anigu iyada oo taagan baan arkay

Inta badan waxaa ku lifaaqan qodobka **-ka/-ta**, sida *aniga* (*ani* + *ka*), mararka qaarkoodna qodob la'aan ayay ahaan karaan, gaar ahaan marka lagu lifaaqayo xiriiriyaha **-na** ama diiradeeyaha **baa/ayaa**. Tus.:

adiga < *adi* + *ka*

adna < *adi* + *na*

adigàa < *adi* + *ka* + *baa*

adàa < *adi* + *baa*

Magacuyaallada qofeed ee abyoon waxay ka koobanyihiin 8 qaab:

1° ke.   *ani-ga*

2° ke.   *adi-ga*

3° ke.l	<i>isa-ga</i>
3° ke.dh	<i>iya-da</i>
1° w.so	<i>anna-ga</i>
1° w.mi	<i>inna-ga</i> ⁴
2° w	<i>idin-ka</i>
3° w	<i>iya-ga</i>

3.2 Magacuyaallada qofeed ee dhimman

Waa qayb gaar ah, maxaayeelay ma geli karaan kaalinta magaca, sida aan ku aragnay magacuyaallada abyoona. Waxaana shardi ah in lagu meeleeeyo falka hortiisa oo keli ah, halkaasoo ah rugtaa koox faleedka (horyaallada, magacuyaallada dhimman iyo qurubyo kale), kuwaasoo isku dhafma. Tus.:

Wiilkaas baa i arkay

Wiilkaas baa igu arkay xafiiska (igu <i +ku)

Arrintan mar hore ayaan kaaga digay (ka+u+ka)

War cusub buu noola yimid (na+u+la)

Magcuyaallada dhimman laba qaybood ayay u kala baxaan, waxayna ku kala duwanyihiin xagga kaalinta ay ka kala qabtaan weerta gudaheeda. Qayb kaalintoodu marwaliba waa yeele, qaybta kalena waa layeele.

a. Magacuyaallada dhimman ee yeelaha ah waa kuwan:

1° ke.	<i>aan</i>
2° ke.	<i>aad</i>
3° ke.l	<i>uu</i>
3° ke.dh	<i>ay</i>
1° w.so	<i>aan / aannu</i>
1° w.mi	<i>aynu</i>
2° w	<i>aad / aydin</i>
3° w	<i>ay</i>

Tus.:

Macallinka aad aragtay waa taariikhyahan

---

⁴ Si loo muujiyo qaabka kooban ee magacuyaalka waxaa gaar looga bixiyey qodobka. Midda kale ereyga **so** (soocan) waxaa loola jeedaa in qaabka aan/aannu la adeegsado marka lala hadluhu uusan ka mid ahayn yeelayaasha, ereyga kale **mi** (mideeya) isna wuxuu tilmaamayaa in ereyga aynu la adeegsado marka lala hadlaha uu ka mid yahay yeelayaasha.

*Halka ay Maryan ku sugantahay baan (baa + aan) aqaanaa
Waxaynu rajaynaynaa in maamulahu uu dhakhsi ku yimaado*

- b. Magacuyaallada dhimman ee layeelaha ah iyaguna markooda laba qayb ayay u kala baxaan:

Kuwan hore ayaana adeegsigoodu badanyahay:

1° ke.	<i>I</i>
2° ke.	<i>Ku</i>
1° w.so	<i>Na</i>
1° w.mi	<i>Ina</i>
2° w	<i>Idin</i>
3° ke.1/3° w	Ø (ma laha)

Tus.:

Way *idin* arkeen

Waad *na* hagaajisay

Muxuu *ku* baray macallinku?

Sida muuqata qofka 3° ee kelida ama wadarta ah ma laha qaabka magacuyaalka dhimman ee layeelaha ah, haddaba maqnaashihiisa waxaa loo fasirtaa in uu yahay qofka 3°, qofka falka leh waxaa laga garan karaa waxa laga hadlayo (context), sida weertan oo kale: way *keeneen*, yeeluhu wxuu noqon karaa wadar lab ama dheddig ama waxyaabo aan nooleen.

Kuwa kalena waa kuwan:

1° ke.	<i>kay</i>
2° ke.	<i>kaa</i>
1° w.so	<i>kayo</i>
1° w.mi	<i>keen</i>
2° w	<i>kiin</i>
3° ke.1/3° w	Ø (ma laha)

Magacuyaalladan waxaa la adeegsadaa markii barta koox faleedyada ay ku wada kulmaan laba magacuyaal dhimman.Tus.:

Wuu iga *kaa* weyddiiyay

Aan isku *kiin* sheego

- c. Waxaa kaloo ka mid ah qaybaha magacuyaallada dhimman labo magacuyaal kale: **la** iyo **is**.

La waa magacuyaal yeele oo aanu caddayn qofka loola jeedo, waa qof-laawe (passive), falkuna wuxuu ula dhaqmaa sidii qofka 3° ee lab oo kelida ah. Tus.:

Waa **la** xaday

Waa **lagu** arkay (**lagu** < **la** + **ku** mu.2°ly.ke)

Is waa magacuyaal aan isbeddelin oo layeele ah, muujinayana in falku uu ku noqonayo isla yeelaha ama wax la is weydaarsanayo. Tus.:

Wuu **is** dilay (fal noqod)

Way **is** arkeen (isdhaafsi).

3.3 Koox kale oo ka mid ah magacuyaallada ebyoon

Qaababka cayimayaasha (yacnii dibkabayaasha tilmaamaha, lahaan-shaha iyo weyddiimaha ee kor ku xusan) oo lagu lifaaqo magacyada, waxaa loo adeegsan karaa si madaxbannaan, yacnii magacuyaal ebyoon ayay yihiin. Magacuyaalladan waxay kaloo cayimayaasha uga duwanyihiin in ay leeyihiin qaab wadareed oo aan u kala soocnayn lab iyo dhedig iyo arrima kale oo aan mid mid u arki doonna:

a. Magacuyaallo tilmaame

Magacuyaalladan laba arrimood ayay uga duwanyihiin dibkabayaasha tilmaame. Waxay leeyihiin qaab wadareed iyo qaab 4° oo aan lahayn dibkabayaasha tilmaame oo tilmaamaya wax meel shishe yaalla.

cayn	dhawaan	durugsan	baallayn	shishayn
lab	kan/ka	kaas/kan	keer	koo
dhedig	tan/ta	taas/tan	teer	too
wadar = l. & dh.	kuwan	kuwaas	kuweer	kuwoo

Tus.:

Kuwaas baa ka yimid dibadda

Keer yimid maanta waa walaalkay

Waa **tan** mucallimadda cusub

Kani waa walaalkay

b. Magacuyaallo lahaansho

Xitaa magacuyaallada lahaansho waxay u kala baxaan lab iyo dheddig, waxayna leeyihiin qaab wadareed cayntiisu aanay u kala soocnayn lab iyo dheddig.

qof	lab	dheddig	wadar
1°	<i>kayga</i>	<i>tayda</i>	<i>kuwayga</i>
2°	<i>kaada</i>	<i>taada</i>	<i>kuwaaga</i>
3° 1	<i>kiisa</i>	<i>tiisa</i>	<i>kuwiisa</i>
3° dh	<i>keeda</i>	<i>teeda</i>	<i>kuweeda</i>
1° w.so	<i>kaayaga</i>	<i>taayada</i>	<i>kuwayaga</i>
1° w.mi	<i>keenna</i>	<i>teenna</i>	<i>kuweenna</i>
2° w	<i>kiinna</i>	<i>tiinna</i>	<i>kuwiinna</i>
3° w	<i>kooda</i>	<i>tooda</i>	<i>kuwooda</i>

Tus.:

*Haddaadan baabuur wadanin **kayga** qaado*
*Ardadiinna **kuwayaga** ayaa ka firfircoon*
*Wallee ina ragow tala adduun **taada** uun ma aha*

c. Magacuyaallo aan cayinayn

Magacuyaalladan waxay tilmaamaan qof ama wax aan cayinayn oo magaciisa aan la aqoon, waxayna noqon karaan yeele ama la yeele, waxayna leeyihiin qaab wadareed.

Xitaa qodobka kii/tii waxa loo adeegsan karaa magacuyaal ahaan marka la doonaayo in la qariyo qof magaciisa.

lab	dheddig	wadar
<i>ku</i>	<i>tu</i>	<i>kuwo</i>
<i>koo</i>	<i>too</i>	<i>kuwo</i>
<i>kii</i>	<i>tii</i>	<i>kuwii</i>
<i>mid</i>	<i>mid</i>	<i>kuwo</i>

Tus.:

***Tu** aan la aqoon baa timid*
***Mid** baan halkaas ku arkay*
***Ku** aan la aqoonin ayaan halkaas ku arkay*
***Kuwo** dibadda ka yimid ayaan ka maqlay*
***Kii** baa yimid*

d. Magacuyaallo weyddiimeed

Magacuyaallada soo socda waxaa la adeegsadaa oo keliya marka la doonayo in la ogaado qof ama shey magaciisa kaasoo yeele ama layeele noqon kara:

lab	dheddig	wadar
<i>kee</i>	<i>tee</i>	<i>kuwee</i>
<i>kuma</i>	<i>tuma</i>	<i>kuwama</i>
<i>yaa</i>	<i>yaa</i>	<i>kuwee</i>

Tus.:

***Kee** baa kula quman?*
*Waa **tuma** midda soo socota?*
***Yaa** kuu sheegay warkan?*
***Kuwee** baa kula fiican?*
***Tumaad** aragtay*

4. Falalka

Waxaanu halkaan ku soo koobaynaa sifaynta sarfaha hodanka ah ee falalka af-somaaliga, ha ahaato xagga isrogrogga iyo xagga farcamidda. Dhismaha aasaasiga ee qaababka falalka af-soomaaliga intooda badani waa sidatan:

I
Salka ereyga

II
Salkordhiye

III
Qof

IV
Isrog.(amminka)

I - *Salka ereyga*

Waa unugga matilaya micnaha ereyga. Waxaana ka mid ah falalka sida: *cun, qor, xir, dil* iwm. Dhammaan sal-faleedyada fal-gudbayaasha iyo fal-magudbayaasha ee aan lahayn lifaaqyo (yacnii dibkabe la'aan ah) waxay ka mid yihiin kooxda isrofrogga 1°.

Sida aan dib ugu arki doonno xitaa salka ereyga wuxuu noqon karaa mid ka kooban sal iyo dibkabe, sida falalka asalkoodu ka soo jeedo magac: *duq, carro* iwm oo markii lagu lifaaqo dibkabaha **-ow** ay noqonayaan falal. Tus.:

Duqow < duq + ow

Carrow < carro + ow

micnihii magacyadan waxaa loo rogay micna aan kii hore ka duwanayn, laakiin leh qaab faleed.

II - *Salkordhiye*

Waa wax markii lagu lifaaqo salka uu ereyga ku kordhiyo micna dheeraad ah, isagoo beddelaya xataa tirada kaqaybgalayaasha hawsha, sida aan ka dareemayno weertan:

Koobku waa *jabay*

Weertani waxay leedahay hal magac oo yeele ah, falkuna waa fal-magudbe, weerta:

Maryan koobka way *jabisay*

waxaa ku jira labo magac oo kala ah yeele iyo layeele, falkuna markan waa fal-gudbe. Haddaba sal-faleedka *jab* oo ah fal-magudbe ka tirsan kooxda isrofrogga 1° waxaa lagu kabay salballaariyaha **-is** oo ka dhigay fal-gudbe oo ka tirsan kooxda isrofrogga 2°.

III - *Qof*

Waa shayga muujinaya iswaafajinta falka iyo qofka ah falaha weerta:

(Iyadu) way <i>cuntay</i>	[<i>cun</i> sal]	[<i>t</i>] waaf. qf 3°dh	[<i>ay</i>] isrog. tagto
(Annagu) waan <i>cunnay</i>	[<i>cun</i> sal]	[<i>n</i>] waaf. qf 1°w	[<i>ay</i>] isrog. tagto
(Isagu) wuu <i>cunay</i>	[<i>cun</i> sal]	Ø waaf. qf 3°ke	[<i>ay</i>] isrog. tagto

IV - *Isrogrogga*

Isrogroggu waa shayga muujinaya falka amminkiisa (tense), muuqaalkiisa (aspect) iyo habkiisa (mood). Iskudhafka lifaaqa iswaafajiyaha qofka iyo amminku wuxuu soo saaraa 5 qaab oo kala duwan, laakiin waxaa loo adeegsadaa 8 nooc magacuyaal oo kala duwan. Arrintaasna waxaa tusaale ahaan aan ka arkaynaa falka *cun* isrogroggiisa amminka joogtada iyo tagtada ah:

qofka		tagto	joogto
1 ke	(waan)	<i>cun – Ø – ay</i>	<i>cun – Ø – aa</i>
2 ke	(waad)	<i>cun – t – ay</i>	<i>cun – t – aa</i>
3 ke. l	(wuu)	<i>cun – Ø – ay</i>	<i>cun – Ø – aa</i>
3 ke. dh	(way)	<i>cun – t – ay</i>	<i>cun – t – aa</i>
1 w. so	(waan)	<i>cun – n – ay</i>	<i>cun – n – aa</i>
1 w. mi	(waynu)	<i>cun – n – ay</i>	<i>cun – n – aa</i>
2 w	(waad)	<i>cun – t – een</i>	<i>cun – t – aan</i>
2 w	(way)	<i>cun – Ø – een</i>	<i>cun – Ø – aan</i>

Sida muuqata waa eber (Ø) lifaaqa qof qofka 1°ke, 3°ke.l; 3°w; lifaaqa *-t-* waxuu u gaar yahay qofka 2°ke, 3°ke.dh, 2°w; lifaaqa *-n-* isna waxaa u gaar yahay qofka 1°w. Lifaagyadan waxaa lagu sii lifaaqaa dibkabaha isrogrogga falka tagtada oo ah *-ay* ama *-een*, marka falku uu yahay joogtana waxaa lagu lifaaqaa *-aa/-aan*. Dabcan, isrogroggyada noocyadoodu way badanyihiin oo kuma eka oo keliya midka la xiriira amminka aan tusaale ahaan kor ku soo muujinnay, laakiin waxaa jira kuwa kale oo la xiriira muuqaalka (aspect), habka (mood) iyo xataa marka falku yahay qaab diidmo ah (tusaalooyinka la xiriira isrogroyadan waxaa laga helayaa shaxda isrogrogga falalka).

4.1 Kooxaynta falalka

Af-soomaaliga, isagoo laga eegayo xagga isrogrogga, waxaa la ogaadey in falalku ay u kala baxaan laba qayb sarfeed: a) qayb aad u tira badan oo leh dibkabeyaal, b) iyo qayb sooyaal ah oo si gaar ah ay u leeyihiin sarfe horkabe iyo dibkabe ah, qaybtaan waxaa ka mid ah falka *yahay* oo marka uu yahay tagto u dhaqma sida falalka dibkabayaasha leh, marka uu joogto yahayna wuxuu noqdaa fal dibkabe ah

a. Kooxda 1°: falalka dibkabayaasha leh (Isrogroggooda)

Falalka kooxdan 1° oo sarfahoodu aanu fududayn waxay ka koobanyihiin 4 nooc isrogrog oo kala duwan.

Isrogrogga 1°

Isrogroggani waxaa u gaar ah falalka aan salkoodu lahayn lifaaqyo, ha ahaadeen fal-gudbe (*cun, qor, xir...*) ama fal-magudbe (*tag, jab, kar...*).

Tus.:

Cali baa cunay tufaaxa

Gabadha ayaa qortay warqaddan

Koobku wuu jabay

Nimanku way tageen

Isrogroggan koowaad waxaa kaloo ka mid ah xitaa falal sal ballaariye wata, saddex qayb ayayna u kala baxaan:

- Qaybta 1° waa fal-magudbayaal oo ka yimaadeen:

magac + ow

baraf + ow = barafow (tus. *Biyuhu way barafooheen*)

nacas + ow = nacasow

- Qaybta 2° waxay ka koobantahay fal (-gudbe-sababeeye) + **am**. Lifaaqan wuxuu weerta ka dhigaa yeele-laawe (passive), falkuna waa fal-magudbe.

F + -am

xir + -am (tus.: *Albaabku waa xirmay*)

- Qaybta 3° waa falalka ku dhammaada **-i**, kuwaasoo u dhaqma qaabka isrogrogga 1° iyo midka II°ba, sida falka *badi* oo labada siyoodba loo adeegsan karo:

<i>badi</i> {	-iyay	-iday	badiyid (1° isrog.)
			Tus.: <i>Kooxdan ayaa badiid</i>
	-yay	-isay	badin (2° isrog.)
			Tus.: <i>Kooxdan ayaa badisay</i>

Isrogrogga 2°

Isrogroggani waxaa uu gaar u yahay falalka asalkoodu ka yimid falal kale oo lagu lifaaqay dibkabe.

- **F + -is** (*lifaaq sababeed*)

<i>kar</i> (f.mg)	<i>Shaahu wuu karay</i>
<i>kar</i> + is = <i>karis</i> (f.g)	<i>Ubax shaah bay karisay</i>
<i>jab</i> (f.mg)	<i>Dhaladu way jabtay</i>
<i>jab</i> + is = <i>jabis</i> (f.g)	<i>Caasha dhalada ayay jebisay</i>
- **N + -ée/-ayn**

<i>sun</i> + -ée = <i>sumee</i>	<i>Yaa cuntada sumeeyey?</i>
<i>qado</i> + ayn = <i>qadayn</i>	<i>Xageed ka qadayn rabtaa?</i>
<i>run</i> + ayn = <i>rumayn</i>	<i>Wax la rumayn karo ma aha</i>
<i>cidlo</i> + -ée = <i>cidlee</i>	<i>Maxay guriga u cidleeyeen?</i>
- Falalka isrogrogga 4°+ **-ée**

<i>adag</i> + -ée = <i>adkée</i>	<i>Aad ayay u adkeeyeen imtixaanka</i>
<i>yar</i> + ee = <i>yaree</i>	<i>Intaa ka badan lama yareeyn karo</i>

Isrogrogga 3°

Kuwa isrogroggan raacsan waxaa ka mid ah falal farcame oo leh lifaaqa –at oo falka ku soo kordhiya micne wax samaysasho.

- **F + -at**

<i>qaado</i> + at = <i>qaadad</i>	<i>Lacag ayuu qaatay (qaadtay = qaattay)</i>
<i>guuris</i> + at = <i>guursad</i>	<i>Cali gabar buu guursaday</i>
<i>yarow</i> + at = <i>yaraad</i>	<i>Biyuhu way yaraadeen</i>

- **M + -at**
*geeri + at = geri**yood***   *Xagguu ku geeriy**ood**ay ninku?*
*gaajo + at = gaaj**ood***   *Aad baan u gaaj**ood**ay*

Isrogrogga 4°

Kuwa isrogroggan raacsani waa falal gaar ah oo badankuudu ay leeyihiin micno aan ka fogayn sifada (adjective), haseyeeshe markii laga eego xagga sarfaha iyo weereyntaba waxay u dhaqmaan sida falka, waxayna marwalba ay ku lifaaqanyihiin falka *ahaw*, sidaa awgeed waxaa lagu magacaabaa “*fal sifo*”, oo Andrzejewski-na uu ku magacaabay “hybrid verbs”.

Falal sifo laba qaybood ayay u kala baxaan: a) fal saleedyo ama fal sifo oo asal ah (oo dadka qaarkood ay ku tiriyaan inay yihiin sifooyin), sida: *cad, yar, weyn, dheer, adag, leh, jecel, macaan, og, la’, oggol, cusub, iwm.* b) fal sifo kuwa ugu badan oo ka soojeeda falal kale ama magacyo iyagoo lagu kabay lifaaqyada **-an / -oon**.

- **F (fal saleed): adag, yar, weyn, og**
adag   *Way **adagtahay** inuu yimaado maanta (adag + tahay)*
yar   *Wiilku wuu ka **yaraa** gabadha. (yaraa < yar + ahaa)*
weyn   *Anigu waan kaa **weynahay** (weynahay < weyn + ahay)*
og   *Waan **ogaa** in aad dhooftay (ogaa < og + ahaa)*
- **F + -an**
*xir + -an = xir**an***
*xafiisku wuu **xiranyahay***
*Shalayna wuu **xirnaa***
- **M + -oon**
*udug + -oon = udg**oon***
*Catarkan aad buu u **udgoonyahay***
- **M + -an**
*guduud + -an = guduud**an***
*Qalinku wuu **guduudanyahay***

b. Kooxda 2º: falalka horkabeyaasha leh

Kooxdan waxay ka koobantahay falal tiradoodu aad u koobantahay, haddana adeegsigoodu aad buu u badanyahay. Waxay leeyihin lifaaqyo horkabe iyo dibkabeba ah oo isroga, waxayna isu rogaan qaabka ugu qaddiimsan ee luqadda. Kooxdan waxaa ugu muhiimsan shantan fal ee hoos ku xusan: **aqoo, aal, imow, dheh, ahaw**. Tus.:

Waxaa **nimid** marka ay iyagu yimaadeen.

Qofka aad **taqaanaa** waan kula **aqaanaa**.

Anigu shalay ayaan **imid**, idinkuna goormaad **timaaddeen**?

Xaggay **yaallaan** buugaagtu.

Ma xasuusantahay waxa aan ku **niri** ?

Falka shanaad oo ah **ahaw** wuxuu horkabe leeyahay amminka joogtada oo keli ah. Tus.:

Waxaad tahay nin wanaagsan

(Falalkan isroga oo kaamil ah ka eeg bogagga shaxda hogatuska.)

5. Qurubyada (particles)

Qaybtan waxaa lagu qaadaadhigayaa qurubyo aan isbeddelayn oo weerta gudaheeda ka kala ciyaara kaalimo kala duwan, waxayna kala yihiin: horyaalayaasha, xiriiriyeyaasha, qurub diiradeedyada, iyo qurubyo cayima nooca ay weertu tahay.

5.1 Horyaalayaasha (prepositions)

Waa qurubyo bartoodu tahay falka ka hore (halkaasoo ay ku lifaaqmaan magacuyaallada dhimman oo layeelaha ah), waxay weerta gudaheeda ku hayaan magaca aan yeelaha ahayn, yacnii horyaalkaas la'aantiisa magacaas kama mid ahaan karo weerta. Horyaalayaashu waa afar: **u, ku, ka, la**. Sida soo socota ayayna u shaqeeyaan:

a. **Ku** iyo **ka**

waxay isku xiraan falka iyo meesha fakaasi uu ka dhacayo. Tus.:

*Cali wuxuu **ka** shaqeeyaa **warshadda***

*Xasan **suuqa** ayaan **ku** arkay*

- **Ka** waxaa kaloo loo adeegsadaa meel ka imaansho. Tus.:

Nin baa **Gaalkacyo** ka yimi.

Sidoo kale mawduuc laga hadlayo ayaa loo adeegsadaa. Tus.:
Axmed **taariikhdiisa** ayuu ka hadlay

- **Ku** waxaa kaloo loo adeegsadaa wasiilo. Tus.:
Bariiska **qaaddada** ku cun!

b. **U** waa horyaale 4 siyood loo adeegsado:

- hadaf ama ulajeeddo ayuu la xiriiraa. Tus.:
Wiilku wax buu **u** danleeyahay?
- ama jiho. Tus.:
Aadan dibadda ayuu **u** dhoofay.
- ama cid u samafalid. Tus.:
Maryan, wiilka shaah **u** kari!
- ama hab. Tus.:
Si wanaagsan **u** habay!
Si fiicaan **u** akhri!

c. **La** waa layeele tilmaama la jirid ama wadajir. Tus.:
Cali aabihiis ayuu **la** joogay.

Horyaalayaasha rugtoodu waa falka hortiisa, magaca ay la shaqeeyaanna meel uma go'na. Haddii weer gudaheeda laga helo in ka badan hal horyaale waxay ku wada kulmaan falka hortiisa⁵, mararka qaarkood waxaa dhici karta in magaca uu la xiriiro lagu wareero sidii loo fasiri lahaa, waxaa keliyah oo lagu kala saari karaa xaaladda (context), sida weertan:
Axmed baa **odayga wiilka** guriga **ugu** geeyey
(yaa la geeyey, yaana loo geeyey?)

Weertan kale ee fudud:

---

⁵ Iskudhafka horyaallada iyo magacuyaallada dhimman ee layeelaha ah waxaad ka eegtaa shaxda hogatuska.

Axmed baa qaaday buugaagta.

Haddii aan ku darno cidda loo soo qaaday iyo meesha laga soo qaaday buugaagta waxaa soo baxaysaa weertan ballaaran:

*Axmed baa **Maryam uga** qaaday buugaagta **miiska**.*

Weertan waxay ka timid isku dhafka labadan weerood:

*Axmed baa **ka** qaaday buugaagta **miiska** +*

*Axmed. baa **u** qaaday **Maryam** buugaagta*

Horyaallada isku dhafan ama ku dhafan magacuyaallada layeelaha ah oo kaamil ah waxaad ka eegtaa shaxda horyaallada iyo magacuyaallada.

5.2 Xiriiriyeyaal

Qurubyadan hawshooda aasaasiga ahi waa xiriirinta ereyada ama weeraha. Xiriiriyeyaasha ugu muhimsan iyo waxa ay kala qabtaan waxaa ka mid ah:

iyo

Xiriiriyahani wuxuu isku xiraa magacyo, magacuyaallo iyo tirooyin.

Tus.:

*Cali **iyo** Maxamed waa walaalo*

*Aniga **iyo** adiguba waan aragnay*

*Labaatan **iyo** shan sano ayuu jiraa*

na

Waxay isku xirtaa laba weerood, siiba marka ay kala leeyihiin yeele ama fal kala duwan, weerta labaad ereygeeda koobaad ayayna isku lifaaqdaa.

Tus.:

*Cali bariis buu cunay Jaamac**na** baasto*

*Guriga ayaan aadayaa wa**ana** seexanayaa*

*Waan tagayaa adig**una**?*

oo

Xiriiriyahan siyaabo kala duwan ayaa loo adeegsadaa, inta ugu muhimsanina waa kuwan:

- Iskuxiridda labo weer tebined oo ebyoon ama labo weer amar. Tus.:

*Awees waa wiil dheer **oo** cas*

*Geeddi **oo** dhowaan yimid baa keenay alaabta*

Soo orodoo ii kalay!

- Iskuxiridda laba fal oo isku mar la qabtay. Tus.:
Anigoo soo socda baa Cali ii yeerey

ee

Xiriiriyahanna siyabo kala duwan ayaa loo adeegsadaa:

- wuxuuna isku xiraa laba weerood. Tus.:
Amed ma seexan ee Ubax baa seexatay
Daah ha cunee
Aan seexannee, nalka naga dami!
- Waxaa kaloo loo adeegsadaa orah magaceed (nominal phrase) gudaheeda. Tus.:
Dukaanka dahabka ee Caasho ayaa dhow

-se

Waa xiriiriye lid oo isku naba weerta dambe ereygeeda koobaad sida aan ku soo aragnay *-na*. Tus.:

Faarax wuu tagay Geeddise wuu seexday

ama/mise

Labadan xiriiriye waxay isku xiraan labo erey ama labo weerood oo kala duwan. *Mise* weer weyddiimeed ayaa loo adeegsadaa, *amana* weer aan weddiin ahayn. Tus.:

Cali guriga ayuu jiraa ama shaqada

Yaad doonaysaa, Cabdullaahi mise Saciid?

laakiin/haseyeeshee

Labadan xiriiriye, inkastoo aan ahayn qurbyo, haddana hawshoodu kama duwana waxa ay qabtaan xiriiriyeyaasha kale, sida xiriiriyaha ee ayay u muujinayaa micno iska soo horjeeda. Tus.:

Calasow wuu yimid laakiin kuma arkin

Saynab way timid haseyeeshee kuma arkin

5.3 Qurub diiradeedyada (focus marker)

Qaybtan waxay ka koobantahay: *baa* iyo *ayaa*. labadan qurub oo isku si loo adeegsado waxay diiradda saaraan magaca ay ka dambeeyaan ama ay ku

ag dhowyihiin, hawshooduna waxay tahay in ay muujiyaan in magacaasi uu yahay mid sida warka cusub ee la rabo in loo gudbiyo dhageystaha ama akhriyaha, Tus.:

***Cali baa** ka yimid Afgooye*

(weertan waxaa laga dareemayaa in horey loo ogaa in laga yimid Afgooye, warka cusubse wuxuu yahay in Cali uu yahay qofka yimid oo ah yeelaha weerta, weertaa waxay jawaab u tahay weyddiinta ah: *yaa ka yimid Afgooye?*) Qurubyadan marka ay diiradda saarayaan layeelaha waxay ku dhafmaan magacuyaallaka dhimman oo yeelaha ah.Tus.:

Gabadhu Cali bay (baa+ay) aragtay

Gaar ahaan marka la hadlayo qurubkan wuxuu ku lifaaqmi karaa magaca:

Calaa (Cali + ayaa) yimid

Waxaa kaloo qurub diiradeedyada la halmaala ereyga **waxaa**. Ereygan hawshiisu kama duwana midda ay qabtaan labada qurub ee aan kor ku soo xusnay, laakiin dhaqan gaar ah ayuu leeyahay marka laga eego xagga weereynta, maxaayeelay magaca uu diiradeynaayo wuxuu u wareejiyaa weerta dhammaadkeeda.Tus.:

Aadan wuxuu arkay faras cad

(Aadan faras cad ayuu arkay)

5.4 Qurub weereedyo kala duwan

Weeraha lagu magacaabo: *weer caddayn* (declarative sentence), *weer weyddiimeed*, *weer amar*, *weer shardiiley iyo weer talo* (obtative sentence) waxay leeyihiin qurubyo kala duwan oo muujinayaan kala duwanaanta hababka (mood) falalka.

Waa kuwan, qurubyada ugu muhimsan (**waa**, **ma**, **ha**, **sow**, **y-**) iyo tusaalooyinkooda:

a. weero caddayn

	qurubka	qaab faleedka
w. caddayn	waa	sugaa
w. weyddiimeed	ma	sugaa
w. amar	---	sug (ke)/ suga (w)
w. shardiiley	waa	sugi lahaa
w. talo	ha	sugo

b. weero diidmo

	qurub	q. diidmo	q. faleed
w. caddayn	---	ma	sugo
w. weyddiimeed	sow	ma	sugo
w. amar	ha	---	sugin/suginina
w. shardiiley	---	ma	sugeen
w. talo	yaanu	---	sugin

Raadraac

Andrzejewski, B.W. "Pronominal and prepositional particles in Northern Somali", *African Language Studies*, 1, 1960.

Andrzejewski, B.W. "Inflectional characteristics of the so-called weak verbs in Somali", *African Language Studies*, 9, 1968.

Andrzejewski, B.W. "Some observation on hybrid verbs in Somali", *African Language Studies*, 10, 1969.

Puglielli, A. *Sintassi della lingua somala*, Studi Somali 2, Roma, MAE, 1981.

Puglielli, A. "La derivazione nominale in Somalo", in A. Puglielli (a cura di) *Aspetti morfologici, lessicali e della focalizzazione*, Studi Somali 5, Roma, MAE, 1984.

- Puglielli, A. e Ciise Mahamed Siyaad, “La flessione del nome”, in A. Puglielli (a cura di) *Aspetti morfologici, lessicali e della focalizzazione, Studi Somali 5*, Roma, MAE, 1984.
- Puglielli, A e R.Ajello “More on 'hybrid verbs' in Somali”, in M. Bachhaus-Gerst and F. Serzisko (eds.), *Cushitic-OmotiC: Papers from the International Symposium on Cushitic and Omotic Languages*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1988.
- Puglielli, A. e Abdalla Omar Mansur , *Barashada Naxwaha Af Soomaaliga*, Londra, Haan Publisher, 1999.
- Puglielli, A. “ The structure of coordination in Somali”, in M. Hoehne and V. Lulin (eds.), *Milk and Peace, Drought and War. Somali Culture, Society and Politics*, London, C. Hurst & Co Publishers LTD, 2010
- Saeed John, *Somali Syntax*. London: John Benjamins, 1999.

Hogatuska isrofrogga falalka

A. Falalka dibkabayaasha leh

Isrofrogga – I

CUN

AMAR

MASDAR

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	cun	cunin
2° w.	cuna	cunina

cuni

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	cunaa	ma cuno	cunayaa	ma cunayo
2° ke.	cuntaa	ma cunto/cuntid	cunaysaa	ma cunayso/cunaysid
3° ke.l	cunaa	ma cuno	cunayaa	ma cunayo
3° ke.dh.	cuntaa	ma cunto	cunaysaa	ma cunayso
1° w.	cunnaa	ma cunno	cunaynaa	ma cunayno
2° w.	cuntaan	ma cuntaan	cunaysaan	ma cunaysaan
3° w.	cunaan	ma cunaan	cunayaan	ma cunayaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	cunay	ma cunin	cunayay	ma cunayn/cunaynin
2° ke.	cuntay	ma cunin	cunaysay	ma cunayn/cunaynin
3° ke.l	cunay	ma cunin	cunayay	ma cunayn/cunaynin
3° ke.dh.	cuntay	ma cunin	cunaysay	ma cunayn/cunaynin
1° w.	cunnay	ma cunin	cunaynay	ma cunayn/cunaynin
2° w.	cunteen	ma cunin	cunayseen	ma cunayn/cunaynin
3° w.	cuneen	ma cunin	cunayeen	ma cunayn/cunaynin

	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	cuni jiray	ma cuni jirin
2° ke.	cuni jirtay	ma cuni jirin
3° ke.l	cuni jiray	ma cuni jirin
3° ke.dh.	cuni jirtay	ma cuni jirin
1° w.	cuni jiray	ma cuni jirin
2° w.	cuni jirteen	ma cuni jirin
3° w.	cuni jireen	ma cuni jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	cuni doonaa	ma cuni doono
2° ke.	cuni doontaa	ma cuni doonto/doontid
3° ke.l	cuni doonaa	ma cuni doono
3° ke.dh.	cuni doontaa	ma cuni doonto
1° w.	cuni doonnaa	ma cuni doonno
2° w.	cuni doontaan	ma cuni doontaan
3° w.	cuni doonaan	ma cuni doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	cuni lahaa	ma cuneen
2° ke.	cuni lahayd	ma cunteen
3° ke.l	cuni lahaa	ma cuneen
3° ke.dh.	cuni lahayd	ma cunteen
1° w.	cuni lahayn	ma cunneen
2° w.	cuni lahaydeen	ma cunteen
3° w.	cuni lahayeen	ma cuneen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(aan) cuno	(aanan) cunin	(aan) cunay	(aanan) cunin
2° ke.	(aad) cunto/cuntid	(aadan) cunin	(aad) cuntay	(aadan) cunin
3° ke.l	(uu) cuno	(uusan) cunin	(uu) cunay	(uusan) cunin
3° ke.dh.	(ay) cunto	(aysan) cunin	(ay) cuntay	(aysan) cunin
1° w.	(aan/aynu) cunno	(aanan) cunin	(aan/aynu) cunnay	(aanan) cunin
2° w.	(aad) cuntaan	(aadan) cunin	(aad) cunteen	(aadan) cunin
3° w.	(ay) cunaan	(ayan) cunin	(ay) cuneen	(ayan) cunin

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(an) cuno	yaanan cunin
2° ke.	(ad) cunto	yaanad cunin
3° ke.l	(ha) cuno	yaanu/yuusan cunin
3° ke.dh.	(ha) cunto	yaanay/yaysan cunin
1° w.	(aynu/an) cunno	yaynu/yaanan cunin
2° w.	(ad) cunteen	yaanad cunin
3° w.	(ha) cuneen	yaanay/yaysan cunin

AMAR

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	toosi	toosin
2° w.	toosiya	toosinina

MASDAR

toosin

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	toosiyaa	ma toosiyo	toosinayaa	ma toosinayo
2° ke.	toosisaa	ma toosiso / toosisid	toosinaysaa	ma toosinayso / toosinaysid
3° ke.l	toosiyaa	ma toosiyo	toosinayaa	ma toosinayo
3° ke.dh.	toosisaa	ma toosiso	toosinaysaa	ma toosinayso
1° w.	toosinaa	ma toosino	toosinaynaa	ma toosinayno
2° w.	toosisaan	ma toosisaan	toosinaysaan	ma toosinaysaan
3° w.	toosiyaan	ma toosiyaan	toosinayaan	ma toosinayaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	toosiyay	ma toosin	toosinayay	ma toosinayn/toosinaynin
2° ke.	toosisay	ma toosin	toosinaysay	ma toosinayn/toosinaynin
3° ke.l	toosiyay	ma toosin	toosinayay	ma toosinayn/toosinaynin
3° ke.dh.	toosisay	ma toosin	toosinaysay	ma toosinayn/toosinaynin
1° w.	toosinay	ma toosin	toosinaynay	ma toosinayn/toosinaynin
2° w.	toosiseen	ma toosin	toosinayseen	ma toosinayn/toosinaynin
3° w.	toosiyeen	ma toosin	toosinayeen	ma toosinayn/toosinaynin

	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	toosin jiray	ma toosin jirin
2° ke.	toosin jirtay	ma toosin jirin
3° ke.l	toosin jiray	ma toosin jirin
3° ke.dh.	toosin jirtay	ma toosin jirin
1° w.	toosin jirnay	ma toosin jirin
2° w.	toosin jirteen	ma toosin jirin
3° w.	toosin jireen	ma toosin jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	toosin doonaa	ma toosin doono
2° ke.	toosin doontaa	ma toosin doonto/doontid
3° ke.l	toosin doonaa	ma toosin doono
3° ke.dh.	toosin doontaa	ma toosin doonto
1° w.	toosin doonnaa	ma toosin doonno
2° w.	toosin doontaan	ma toosin doontaan
3° w.	toosin doonaan	ma toosin doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	toosin lahaa	ma toosiyeen
2° ke.	toosin lahayd	ma toosiseen
3° ke.l	toosin lahaa	ma toosiyeen
3° ke.dh.	toosin lahayd	ma toosiseen
1° w.	toosin lahayn	ma toosinneen
2° w.	toosin lahaydeen	ma toosiseen
3° w.	toosin lahayeen	ma toosiyeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(aan) toosiyo	(aanan) toosin	(aan) toosiyay	(aanan) toosin
2° ke.	(aad) toosiso / toosisid	(aadan) toosin	(aad) toosisay	(aadan) toosin
3° ke.l	(uu) toosiyo	(uusan) toosin	(uu) toosiyay	(uusan) toosin
3° ke.dh.	(ay) toosiso	(aysan) toosin	(ay) toosisay	(aysan) toosin
1° w.	(aan/aynu) toosinno	(aanan) toosin	(aan/aynu) toosinay	(aanan) toosin
2° w.	(aad) toosisaan	(aadan) toosin	(aad) toosiseen	(aadan) toosin
3° w.	(ay) toosiyaan	(ayan) toosin	(ay) toosiyeen	(ayan) toosin

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(an) toosiyo	yaanan toosin
2° ke.	(ad) toosiso	yaanad toosin
3° ke.l	(ha) toosiyo	yaanu/yuusan toosin
3° ke.dh.	(ha) toosiso	yaaney/yaysan toosin
1° w.	(aynu/an) toosinno	yaynu/yaanan toosin
2° w.	(ad) toosiseen	yaanad toosin
3° w.	(ha) toosiyeen	yaaney/yaysan toosin

AMAR

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	caddee	Caddeyn
2° w.	caddeeya	caddeynina

MASDAR

caddayn

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	caddeeyaa	ma caddeeyo	caddeynayaa	ma caddeynayo
2° ke.	caddeysaa	ma caddeeyso / caddeeysid	caddeynaysaa	ma caddeynayso / caddeynaysid
3° ke.l	caddeeyaa	ma caddeeyo	caddeynayaa	ma caddeynayo
3° ke.dh.	caddeysaa	ma caddeeyso	caddeynaysaa	ma caddeynayso
1° w.	caddeeyaa	ma caddeyno	caddeeynaynaa	ma caddeeynayno
2° w.	caddeysaan	ma caddeysaan	caddeysaan	ma caddeysaan
3° w.	caddeeyaan	ma caddeeyaan	caddeeyaan	ma caddeeyaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	caddeeyey	ma caddeyn	caddaynayay	ma caddaynayn/caddaynaynin
2° ke.	caddeysay	ma caddeyn	caddeynaysay	ma caddaynayn/caddaynaynin
3° ke.l	caddeeyey	ma caddeyn	caddenayay	ma caddaynayn/caddaynaynin
3° ke.dh.	caddeysay	ma caddeyn	caddeynaysay	ma caddaynayn/caddaynaynin
1° w.	caddeynay	ma caddeyn	caddaynaynay	ma caddaynayn/caddaynaynin
2° w.	caddeyseen	ma caddeyn	caddaynayseen	ma caddaynayn/caddaynaynin
3° w.	caddeeyeen	ma caddeyn	caddaynayeen	ma caddaynayn/caddaynaynin

	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	caddayn jiray	ma caddayn jirin
2° ke.	caddayn jirtay	ma caddayn jirin
3° ke.l	caddayn jiray	ma caddayn jirin
3° ke.dh.	caddayn jirtay	ma caddayn jirin
1° w.	caddayn jiray	ma caddayn jirin
2° w.	caddayn jirteen	ma caddayn jirin
3° w.	caddayn jireen	ma caddayn jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	caddayn doonaa	ma caddayn doono
2° ke.	caddayn doontaa	ma caddayn doonto/doontid
3° ke.l	caddayn doonaa	ma caddayn doono
3° ke.dh.	caddayn doontaa	ma caddayn doonto
1° w.	caddayn doonnaa	ma caddayn doonno
2° w.	caddayn doontaan	ma caddayn doontaan
3° w.	caddayn doonaan	ma caddayn doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	caddayn lahaa	ma caddeeyeen
2° ke.	caddayn lahayd	ma caddeyseen
3° ke.l	caddayn lahaa	ma caddeeyeen
3° ke.dh.	caddayn lahayd	ma caddayseen
1° w.	caddayn lahayn	ma caddaynayn
2° w.	caddayn lahaydeen	ma caddayseen
3° w.	caddayn lahayeen	ma caddeeyeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(aan) caddeeyo	(aanan) caddayn	(aan) caddeeyay	(aanan) caddayn
2° ke.	(aad) caddeeyso / caddeysid	(aadan) caddayn	(aad) caddeysay	(aadan) caddayn
3° ke.l	(uu) caddeeyo	(uusan) caddayn	(uu) caddeeyay	(uusan) caddayn
3° ke.dh.	(ay) caddeeyso	(aysan) caddayn	(ay) caddaysay	(aysan) caddayn
1° w.	(aan/aynu) caddeeyno	(aanan) caddayn	(aan) caddaynay	(aanan) caddayn
2° w.	(aad) caddeysaan	(aadan) caddayn	(aad) caddayseen	(aadan) caddayn
3° w.	(ay) caddeeyaan	(ayan) caddayn	(ay) caddeeyeen	(ayan) caddayn

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(an) caddeeyo	yaanan caddaynin
2° ke.	(ad) caddeeyso	yaanad caddaynin
3° ke.l	(ha) caddeeyo	yaanu/yuusan caddaynin
3° ke.dh.	(ha) caddeeyso	yaaney/yaysan caddaynin
1° w.	(aynu/an) caddeeyno	yaynu/yaanan caddaynin
2° w.	(ad) caddeyseen	yaanad caddaynin
3° w.	(ha) caddeeyeen	yaaney/yaysan caddaynin

AMAR

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	dhaqo	dhaqan
2° w.	dhaqda	dhaqanina

MASDAR

dhaqan

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	dhaqdaa	ma dhaqdo	dhaqanayaa	ma dhaqanayo
2° ke.	dhaqataa	ma dhaqato / dhaqatid	dhaqanaysaa	ma dhaqanayso / dhaqanaysid
3° ke.l	dhaqdaa	ma dhaqdo	dhaqanayaa	ma dhaqanayo
3° ke.dh.	dhaqataa	ma dhaqato	dhaqanaysaa	ma dhaqanayso
1° w.	dhaqannaa	ma dhaqanno	dhaqanaynaa	ma dhaqanayno
2° w.	dhaqataan	ma dhaqataan	dhaqanaysaan	ma dhaqanaysaan
3° w.	dhaqdaan	ma dhaqadaan	dhaqanayaan	ma dhaqanayaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	dhaqday	ma dhaqan	dhaqanayay	ma dhaqanayn/dhaqanaynin
2° ke.	dhaqatay	ma dhaqan	dhaqanaysay	ma dhaqanayn/dhaqanaynin
3° ke.l	dhaqday	ma dhaqan	dhaqanayay	ma dhaqanayn/dhaqanaynin
3° ke.dh.	dhaqatay	ma dhaqan	dhaqanaysay	ma dhaqanayn/dhaqanaynin
1° w.	dhaqannay	ma dhaqan	dhaqanaynay	ma dhaqanayn/dhaqanaynin
2° w.	dhaqateen	ma dhaqan	dhaqanayseen	ma dhaqanayn/dhaqanaynin
3° w.	dhaqdeen	ma dhaqan	dhaqanayeen	ma dhaqanayn/dhaqanaynin

	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	dhaqan jiray	ma dhaqan jirin
2° ke.	dhaqan jirtay	ma dhaqan jirin
3° ke.l	dhaqan jiray	ma dhaqan jirin
3° ke.dh.	dhaqan jirtay	ma dhaqan jirin
1° w.	dhaqan jirnay	ma dhaqan jirin
2° w.	dhaqan jirteen	ma dhaqan jirin
3° w.	dhaqan jireen	ma dhaqan jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	dhaqan doonaa	ma dhaqan doono
2° ke.	dhaqan doontaa	ma dhaqan doonto/doontid
3° ke.l	dhaqan doonaa	ma dhaqan doono
3° ke.dh.	dhaqan doontaa	ma dhaqan doonto
1° w.	dhaqan doonnaa	ma dhaqan doonno
2° w.	dhaqan doontaan	ma dhaqan doontaan
3° w.	dhaqan doonaan	ma dhaqan doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	dhaqan lahaa	ma dhaqdeen
2° ke.	dhaqan lahayd	ma dhaqateen
3° ke.l	dhaqan lahaa	ma dhaqdeen
3° ke.dh.	dhaqan lahayd	ma dhaqateen
1° w.	dhaqan lahayn	ma dhaqanneen
2° w.	dhaqan lahaydeen	ma dhaqateen
3° w.	dhaqan lahayeen	ma dhaqdeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(aan) dhaqdo	(aanan) dhaqan	(aan) dhaqday	(aanan) dhaqan
2° ke.	(aad) dhaqato/dhaqatid	(aadan) dhaqan	(aad) dhaqatay	(aadan) dhaqan
3° ke.l	(uu) dhaqdo	(uusan) dhaqan	(uu) dhaqday	(uusan) dhaqan
3° ke.dh.	(ay) dhaqato	(aysan) dhaqan	(ay) dhaqatay	(aysan) dhaqan
1° w.	(aan/aynu) dhaqanno	(aanan) dhaqan	(aan) dhaqannay	(aanan) dhaqan
2° w.	(aad) dhaqataan	(aadan) dhaqan	(aad) dhaqateen	(aadan) dhaqan
3° w.	(ay) dhaqdaan	(ayan) dhaqan	(ay) dhaqdeen	(ayan) dhaqan

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(an) dhaqdo	yaanan dhaqanin
2° ke.	(ad) dhaqato	yaanad dhaqanin
3° ke.l	(ha) dhaqdo	yaanu/yuusan dhaqanin
3° ke.dh.	(ha) dhaqato	yaaney/yaysan dhaqanin
1° w.	(aynu/an) dhaqanno	yaynu/yaanan dhaqanin
2° w.	(ad) dhaqateen	yaanad dhaqanin
3° w.	(ha) dhaqdeen	yaaney/yaysan dhaqanin

AMAR

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	qabso	qabsan
2° w.	qabsada	qabsanina

MASDAR

qabsan

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	qabsadaa	ma qabsado	qabsanayaa	ma qabsanayo
2° ke.	qabsataa	ma qabsato/ qabsatid	qabsanaysaa	ma qabsanayso/ qabsanaysid
3° ke.l	qabsadaa	ma qabsado	qabsanayaa	ma qabsanayo
3° ke.dh.	qabsataa	ma qabsato	qabsanaysaa	ma qabsanayso
1° w.	qabsannaa	ma qabsanno	qabsanaynaa	ma qabsanayno
2° w.	qabsataan	ma qabsataan	qabsanaysaan	ma qabsanaysaan
3° w.	qabsadaan	ma qabsadaan	qabsanayaan	ma qabsanayaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	qabsaday	ma qabsan	qabsanayay	ma qabsanayn/qabsanaynin
2° ke.	qabsatay	ma qabsan	qabsanaysay	ma qabsanayn/qabsanaynin
3° ke.l	qabsaday	ma qabsan	qabsanayay	ma qabsanayn/qabsanaynin
3° ke.dh.	qabsatay	ma qabsan	qabsanaysay	ma qabsanayn/qabsanaynin
1° w.	qabsannay	ma qabsan	qabsanaynay	ma qabsanayn/qabsanaynin
2° w.	qabsateen	ma qabsan	qabsanyaseen	ma qabsanayn/qabsanaynin
3° w.	qabsadeen	ma qabsan	qabsanayeen	ma qabsanayn/qabsanaynin

	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	qabsan jiray	ma qabsan jirin
2° ke.	qabsan jirtay	ma qabsan jirin
3° ke.l	qabsan jiray	ma qabsan jirin
3° ke.dh.	qabsan jirtay	ma qabsan jirin
1° w.	qabsan jirnay	ma qabsan jirin
2° w.	qabsan jirteen	ma qabsan jirin
3° w.	qabsan jireen	ma qabsan jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	qabsan doonaa	ma qabsan doono
2° ke.	qabsan doontaa	ma qabsan doonto/doontid
3° ke.l	qabsan doonaa	ma qabsan doono
3° ke.dh.	qabsan doontaa	ma qabsan doonto
1° w.	qabsan doonnaa	ma qabsan doonno
2° w.	qabsan doontaan	ma qabsan doontaan
3° w.	qabsan doonaan	ma qabsan doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	qabsan lahaa	ma qabsadeen
2° ke.	qabsan lahayd	ma qabsateen
3° ke.l	qabsan lahaa	ma qabsadeen
3° ke.dh.	qabsan lahayd	ma qabsateen
1° w.	qabsan lahayn	ma qabsaneen
2° w.	qabsan lahaydeen	ma qabsateen
3° w.	qabsan lahayeen	ma qabsadeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(aan) qabsado	(aanan) qabsan	(aan) qabsaday	(aanan) qabsan
2° ke.	(aad) qabsato/ qabsatid	(aadan) qabsan	(aad) qabsatay	(aadan) qabsan
3° ke.l	(uu) qabsado	(uusan) qabsan	(uu) qabsaday	(uusan) qabsan
3° ke.dh.	(ay) qabsato	(aysan) qabsan	(ay) qabsatay	(aysan) qabsan
1° w.	(aan/aynu) qabsanno	(aanan) qabsan	(aan) qabsannay	(aanan) qabsan
2° w.	(aad) qabsataan	(aadan) qabsan	(aad) qabsateen	(aadan) qabsan
3° w.	(ay) qabsadaan	(ayan) qabsan	(ay) qabsadeen	(ayan) qabsan

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	(an) qabsado	yaanan qabsanin
2° ke.	(ad) qabsato	yaanad qabsanin
3° ke.l	(ha) qabsado	yaanu/yuusan qabsanin
3° ke.dh.	(ha) qabsato	yaaney/yaysan qabsanin
1° w.	(aynu/an) qabsanno	yaynu/yaanan qabsanin
2° w.	(ad) qabsateen	yaanad qabsanin
3° w.	(ha) qabsadeen	yaaney/yaysan qabsanin

HABKA EBYOON

	<i>joogto</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	adkahay	ma adki
2° ke.	adagtahay	ma adkid
3° ke.l	adagyahay	ma adka
3° ke.dh.	adagtahay	ma adka
1° w.	adagnahay	ma adkin
2° w.	adagtihiin	ma adkidin
3° w.	adagyihiiin	ma adka

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	adkaa	ma adkayn	adkaan jiray	ma adkaan jirin
2° ke.	adkayd	ma adkayn	adkaan jirtay	ma adkaan jirin
3° ke.l	adkaa	ma adkayn	adkaan jiray	ma adkaan jirin
3° ke.dh.	adkayd	ma adkayn	adkaan jirtay	ma adkaan jirin
1° w.	adkayn	ma adkayn	adkaan jirnay	ma adkaan jirin
2° w.	adkaydeen	ma adkayn	adkaan jirteen	ma adkaan jirin
3° w.	adkayeen	ma adkayn	adkaan jireen	ma adkaan jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	adkaan doonaa	ma adkaan doono
2° ke.	adkaan doontaa	ma adkaan doonto
3° ke.l	adkaan doonaa	ma adkaan doono
3° ke.dh.	adkaan doontaa	ma adkaan doonto
1° w.	adkaan doonnaa	ma adkaan doonno
2° w.	adkaan doontaan	ma adkaan doontaan
3° w.	adkaan doonaan	ma adkaan doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	adkaan lahaa	ma adkaadeen
2° ke.	adkaan lahayd	ma adkaateen
3° ke.l	adkaan lahaa	ma adkaadeen
3° ke.dh.	adkaan lahayd	ma adkaateen
1° w.	adkaan lahayn	ma adkaanneen
2° w.	adkaan lahaydeen	ma adkaateen
3° w.	adkaan lahayeen	ma adkaadeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	in aan adkahay	in aanan adkayn	in aan adkaa	in aanan adkayn
2° ke.	in aad adagtahay	in aadan adkayn	in aad adkayd	in aadan adkayn
3° ke.l	in uu adagyahay	in uusan adkayn	in uu adkaa	in uusan adkayn
3° ke.dh.	in ay adagtahay	in aysan adkayn	in ay adkayd	in aysan adkayn
1° w.	in aan adagnahay	in aanan adkayn	in aan adkayn	in aanan adkayn
2° w.	in aad adagtihiin	in aadan adkayn	in aad adkaydeen	in aadan adkayn
3° w.	in ay adagyihiin	in ayan adkayn	in ay adkayeen	in ayan adkayn

Isrooggga – IVb

FIICAN

HABKA EBYOON

	<i>joogto</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	fiicnahay	ma fiicni
2° ke.	fiicantahay	ma fiicnid
3° ke.l	fiicanyahay	ma fiicna
3° ke.dh.	fiicantahay	ma fiicna
1° w.	fiicannahay	ma fiicnin
2° w.	fiicantihiin	ma fiicnidin
3° w.	fiicanyihiin	ma fiicna

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	fiicnaa	ma fiicnayn	ficnaan jiray	ma ficnaan jirin
2° ke.	fiicnayd	ma fiicnayn	ficnaan jirtay	ma ficnaan jirin
3° ke.l	fiicnaa	ma fiicnayn	ficnaan jiray	ma ficnaan jirin
3° ke.dh.	fiicnayd	ma fiicnayn	ficnaan jirtay	ma ficnaan jirin
1° w.	fiicnayn	ma fiicnayn	ficnaan jirnay	ma ficnaan jirin
2° w.	fiicnaydeen	ma fiicnayn	ficnaan jirteen	ma ficnaan jirin
3° w.	fiicnayeen	ma fiicnayn	ficnaan jireen	ma ficnaan jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	ficnaan doonaa	ma fiicnaan doono
2° ke.	ficnaan doontaa	ma fiicnaan doonto
3° ke.l	ficnaan doonaa	ma fiicnaan doono
3° ke.dh.	ficnaan doontaa	ma fiicnaan doonto
1° w.	ficnaan doonnaa	ma fiicnaan doonno
2° w.	ficnaan doontaan	ma fiicnaan doontaan
3° w.	ficnaan doonaan	ma fiicnaan doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	fiicnaa lahaa	ma fiicnaadeen
2° ke.	fiicnaa lahayd	ma fiicnaateen
3° ke.l	fiicnaa lahaa	ma fiicnaadeen
3° ke.dh.	fiicnaa lahayd	ma fiicnaateen
1° w.	fiicnaa lahayn	ma fiicnaanneen
2° w.	fiicnaa lahaydeen	ma fiicnaateen
3° w.	fiicnaa lahayeen	ma fiicnaadeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	in aan fiicnahay	in aanan fiicnayn	in aan fiicnaa	in aanan fiicnayn
2° ke.	in aad fiicantahay	in aadan fiicnayn	in aad fiicnayd	in aadan fiicnayn
3° ke.l	in uu fiicanyahay	in uusan fiicnayn	in uu fiicnaa	in uusan fiicnayn
3° ke.dh.	in ay fiicantahay	in aysan fiicnayn	in ay fiicnayd	in aysan fiicnayn
1° w.	in aan fiicannahay	in aanan fiicnayn	in aan fiicnayn	in aanan fiicnayn
2° w.	in aad fiicantihiin	in aadan fiicnayn	in aad fiicnaydeen	in aadan fiicnayn
3° w.	in ay fiicanyihiin	in ayan fiicnayn	in ay fiicnayeen	in ayan fiicnayn

B. Falal horkabayaal leh (o shan ah)

AQAAN

MASDAR

aqoon

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aqaan	ma aqaan
2° ke.	taqaan	ma taqaan
3° ke.l	yqaan	ma yaqaan
3° ke.dh.	taqaan	ma taqaan
1° w.	nqaan	ma naqaan
2° w.	taqaaniin	ma taqaaniin
3° w.	yqaaniin	ma yaqaaniin

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	iqiin	ma aqoon (in)	aqoon jiray	ma aqoon jirin
2° ke.	tiqiin	ma aqoon (in)	aqoon jirtay	ma aqoon jirin
3° ke.l	yiqiin	ma aqoon (in)	aqoon jiray	ma aqoon jirin
3° ke.dh.	tiqiin	ma aqoon (in)	aqoon jirtay	ma aqoon jirin
1° w.	niqiin	ma aqoon (in)	aqoon jirnay	ma aqoon jirin
2° w.	tiqiineen	ma aqoon (in)	aqoon jirteen	ma aqoon jirin
3° w.	yiqiineen	ma aqoon (in)	aqoon jireen	ma aqoon jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aqoon doonaa	ma aqoon doono
2° ke.	aqoon doontaa	ma aqoon doonto
3° ke.l	aqoon doonaa	ma aqoon doono
3° ke.dh.	aqoon doontaa	ma aqoon doonto
1° w.	aqoon doonnaa	ma aqoon doonno
2° w.	aqoon doontaan	ma aqoon doontaan
3° w.	aqoon doonaan	ma aqoon doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aqoon lahaa	ma aqaanneen
2° ke.	aqoon lahayd	ma taqaanneen
3° ke.l	aqoon lahaa	ma yaqaanneen
3° ke.dh.	aqoon lahayd	ma taqaanneen
1° w.	aqoon lahayn	ma naqaanneen
2° w.	aqoon lahaydeen	ma taqaaneen
3° w.	aqoon lahayeen	ma yaqaanneen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aan aqaanno	aanan aqoon	aan iqiin	aanan aqiin
2° ke.	aad taqaanno	aadan aqoon	aad tiqiin	aadan aqiin
3° ke.l	uu yaqaanno	uusan aqoon	uu yiqiin	uusan aqiin
3° ke.dh.	ay taqaanno	aysan aqoon	ay tiqiin	aysan aqiin
1° w.	aan/aynu naqaanno	aanan/aynan aqoon	aan/aynu niqin	aanan/aynan aqiin
2° w.	aad taqaanaan	aydan aqoon	aad tiqiineen	aydan aqiin
3° w.	ay yaqaanaan	ayan aqoon	ay yiqiineen	ayan aqiin

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	an aqaanno	yaanan aqoon
2° ke.	ad taqaanno	yaanad aqoon
3° ke.l	ha yaqaanno	yaanu/yuusan aqoon
3° ke.dh.	ha taqaanno	yaaney/yaysan aqoon
1° w.	an/aynu naqaanno	yaynu/yaanan aqoon
2° w.	ad taqaanaan	yaanad aqoon
3° w.	ay yaqaanaan	yaaney/yaysan aqoon

AAL

MASDAR

Oolli

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aal (aallaa)	ma aal
2° ke.	taal (taallaa)	ma taal
3° ke.l	yaal (yaallaa)	ma yaal
3° ke.dh.	taal (taallaa)	ma taal
1° w.	naal (naallaa)	ma naal
2° w.	taalliin (taallaan)	ma taalliin
3° w.	yaalliin (yaallaan)	ma yaalliin

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	iil/iillay	ma ool (in)	oolli jiray	ma oolli jirin
2° ke.	tiil/tiillay	ma ool (in)	oolli jirtay	ma oolli jirin
3° ke.l	yiil/yiillay	ma ool (in)	oolli jiray	ma oolli jirin
3° ke.dh.	tiil/tiillay	ma ool (in)	oolli jirtay	ma oolli jirin
1° w.	niil/niillay	ma ool (in)	oolli jiray	ma oolli jirin
2° w.	tiilleen	ma ool (in)	oolli jirteen	ma oolli jirin
3° w.	yiilleen	ma ool (in)	oolli jireen	ma oolli jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	oolli doonaa	oolli doono
2° ke.	oolli doontaa	oolli doonto
3° ke.l	oolli doonaa	oolli doono
3° ke.dh.	oolli doontaa	oolli doonto
1° w.	oolli doonnaa	oolli doonno
2° w.	oolli doontaan	oolli doontaan
3° w.	oolli doonaan	oolli doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	oolli lahaa	ma aalleen
2° ke.	oolli lahayd	ma taalleen
3° ke.l	oolli lahaa	ma yaalleen
3° ke.dh.	oolli lahayd	ma taalleen
1° w.	oolli lahayn	ma naalleen
2° w.	oolli lahaydeen	ma taalleen
3° w.	oolli lahayeen	ma yaalleen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aan aallo	aanan oollin	aan iil/iillay	aanan iil
2° ke.	aad taallo	aadan oollin	aad tiil/tiillay	aadan iil
3° ke.l	uu yaallo	uusan oollin	uu yiil/yillay	uusan iil
3° ke.dh.	ay taallo	aysan oollin	ay tiil/tiillay	aysan iil
1° w.	aan/aynu naallo	aanan/aynan oollin	aan/aynu niil/niillay	aanan/aynan iil
2° w.	aad taallaan	aydan oollin	aynu “	aydan iil
3° w.	ay yaallaan	ayan oollin	aad tiilleen	ayan iil

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	an aallo	yaanan oolin
2° ke.	ad taallo	yaanad oolin
3° ke.l	ha yaallo	yaanu/yuusan oolin
3° ke.dh.	ha taallo	yaaney/yaysan oolin
1° w.	an/aynu naallo	yaanan/yaynu oolin
2° w.	ad taalleen	yaanad oolin
3° w.	ha yaalleen	yaaney/yaysan oolin

DHEH**AMAR**

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	dheh	dhihin
2° w.	dhaha	dhihina

MASDAR

dhihi/oran

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	iraahdaa	ma iraahto	oranayaa	ma oranayo/odhan maayo
2° ke.	tiraahdaa	ma tiraahdo	oranaysaa	ma oranayso/odhan mayso
3° ke.l	yiraahdaa	ma yiraahdo	oranayaa	ma oranayo/odhan maayo
3° ke.dh.	tiraahdaa	ma tiraahdo	oranaysaa	ma oranayso/odhan mayso
1° w.	niraahdaa	ma niraahdo	oranaynaa	ma oranayno/odhan mayno
2° w.	tiraahdaan	ma tiraahdaan	oranaysaan	ma oranaysaan/odhan maysaan
3° w.	yiraahdaan	ma yiraahdaan	oranayaan	ma oranayaan/odhan maayaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	iri	ma oran (in)	oranayay	ma oranayn (in)
2° ke.	tiri	ma oran (in)	oranaysay	ma oranayn (in)
3° ke.l	yiri	ma oran (in)	oranayay	ma oranayn (in)
3° ke.dh.	tiri	ma oran (in)	oranaysay	ma oranayn (in)
1° w.	niri	ma oran (in)	oranaynay	ma oranayn (in)
2° w.	tiraahdeen	ma oran (in)	oranayseen	ma oranayn (in)
3° w.	yiraahdeen	ma oran (in)	oranayeen	ma oranayn (in)

	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	oran jiray	ma oran jirin
2° ke.	oran jirtay	ma oran jirin
3° ke.l	oran jiray	ma oran jirin
3° ke.dh.	oran jirtay	ma oran jirin
1° w.	oran jirnay	ma oran jirin
2° w.	oran jirteen	ma oran jirin
3° w.	oran jireen	ma oran jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	oran doonaa	ma oran doono
2° ke.	oran doontaa	ma oran doonto
3° ke.l	oran doonaa	ma oran doono
3° ke.dh.	oran doontaa	ma oran doonto
1° w.	oran doonnaa	ma oran doonno
2° w.	oran doontaan	ma oran doontaan
3° w.	oran doonaan	ma oran doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	oran lahaa	ma iraaheen
2° ke.	oran lahayd	ma tiraahdeen
3° ke.l	oran lahaa	ma yiraahdeen
3° ke.dh.	oran lahayd	ma tiraahdeen
1° w.	oran lahayn	ma niraahdeen
2° w.	oran lahaydeen	ma tiraahdeen
3° w.	oran lahayeen	ma yiraahdeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aan iraahto	aanan oran	aan iri	aanan oran
2° ke.	aad tiraahdo	aadan oran	aad tiri	aadan oran
3° ke.l	uu yiraahdo	uusan oran	uu yiri	uusan oran
3° ke.dh.	ay tiraahdo	aysan oran	ay tiri	aysan oran
1° w.	aan/aynu niraahdo	aanan/aynan oran	aan/aynu niri	aanan/aynan oran
2° w.	ad tiraahdaan	aydan oran	aad tiraahdeen	ayadan oran
3° w.	ay yiraahdaan	ayan oran	ay yiraahdeen	ayan oran

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	an iraahto	yaanan oran
2° ke.	ad tiraahdo	yaanad oran
3° ke.l	ha yiraahdo	yaanu/yuusan oran
3° ke.dh.	ha tiraahdo	yaaney/yaysan oran
1° w.	an/aynu niraahdo	yaanan/yaynu oran
2° w.	ad tiraahdeen	yaanad oran
3° w.	ha yiraahdeen	yaaney/yaysan oran

IMOW

AMAR

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	imow	iman/imaanin
2° w.	imaada	imaanina

MASDAR

iman

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	imaaddaa	ma imaaddo	imanayaa	ma imanayo/iman maayo
2° ke.	timaaddaa	ma timaaddo	imanaysaa	ma imanayso/iman mayso
3° ke.l	yimaaddaa	ma yimaaddo	imanayaa	ma imanayo/iman maayo
3° ke.dh.	timaaddaa	ma timaaddo	imanaysaa	ma imanayso/iman mayso
1° w.	nimaaddaa	ma nimaaddo	imanaynaa	ma imanayno/iman mayno
2° w.	timaaddaan	ma timaaddaan	imanaysaan	ma imanaysaan/iman maysaan
3° w.	yimaaddaan	ma yimaaddaan	imanayaan	ma imanayaan/iman maayaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	imi (d)	ma iman (in)	imanayay	ma imanayn (in)
2° ke.	timi (d)	ma iman (in)	imanaysay	ma imanayn (in)
3° ke.l	yimi (d)	ma iman (in)	imanayay	ma imanayn (in)
3° ke.dh.	timi (d)	ma iman (in)	imanaysay	ma imanayn (in)
1° w.	nimi (d)	ma iman (in)	imanaynay	ma imanayn (in)
2° w.	timaaddeen	ma iman (in)	imanayseen	ma imanayn (in)
3° w.	yimaaddeen	ma iman (in)	imanayeen	ma imanayn (in)

	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	imaan jiray	ma imaan jirin
2° ke.	imaan jirtay	ma imaan jirin
3° ke.l	imaan jiray	ma imaan jirin
3° ke.dh.	imaan jirtay	ma imaan jirin
1° w.	imaan jiray	ma imaan jirin
2° w.	imaan jirteen	ma imaan jirin
3° w.	imaan jireen	ma imaan jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	imaan doonaa	ma imaan doono
2° ke.	imaan doontaa	ma imaan doonto
3° ke.l	imaan doonaa	ma imaan doono
3° ke.dh.	imaan doontaa	ma imaan doonto
1° w.	imaan doonnaa	ma imaan doonno
2° w.	imaan doontaan	ma imaan doontaan
3° w.	imaan doonaan	ma imaan doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	imaan lahaa	ma imaadeen
2° ke.	imaan lahayd	ma timaadeen
3° ke.l	imaan lahaa	ma yimaadeen
3° ke.dh.	imaan lahayd	ma timaadeen
1° w.	imaan lahayn	ma nimaadeen
2° w.	imaan lahaydeen	ma timaadeen
3° w.	imaan lahayeen	ma yimaadeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aan imaaddo	aanan iman	aan imid	aanan iman
2° ke.	aad timaaddo	aadan iman	aad timid	aadan iman
3° ke.l	uu yimaaddo	uusan iman	uu yimid	uusan iman
3°ke.dh.	ay timaaddo	aysan iman	ay timid	aysan iman
1° w.	aan/aynu nimaaddo	aanan/aynan iman	aan/aynu nimid	aanan/aynan iman
2° w.	aad timaaddaan	aydan iman	aad timaaddee	aydan iman
3° w.	ay yimaadaan	ayan iman	ay yimaaddeen	ayan iman

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	an imaaddo	yaanan iman
2° ke.	ad timaaddo	yaanad iman
3° ke.l	ha yimaaddo	yaanu/yuusan iman
3° ke.dh.	ha timaaddo	yaaney/yaysan iman
1° w.	an/aynu nimaadno	yaynu/yaanan iman
2° w.	ad timaaddeen	yaanad iman
3° w.	ha yimaaddeen	yaaney/yaysan iman

AH**AMAR**

		<i>qaab diidmo</i>
2° ke.	ahaw	ahaanin
2° w.	ahaada	ahaanina

MASDAR

ahaan

HABKA EBYOON

	<i>joogto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>joogto socota</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	ahay	ma ihi	ahanayaa	ma ahanayo
2° ke.	tahay	ma tihid	ahanaysaa	ma ahanayso
3° ke.l	yahay	ma aha	ahanayaa	ma ahanayo
3° ke.dh.	tahay	ma aha	ahanaysaa	ma ahanayso
1° w.	nahay	ma nihin	ahanaynaa	ma ahanayno
2° w.	tihiiin	ma tihin	ahanaysaan	ma ahanaysaan
3° w.	yihiiin	ma aha	ahanayaan	ma ahanayaan

	<i>tagto</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto caadaley</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	ahaa	ma ahayn	ahaan jiray	ma ahaan jirin
2° ke.	ahayd	ma ahayn	ahaan jirtay	ma ahaan jirin
3° ke.l	ahaa	ma ahayn	ahaan jiray	ma ahaan jirin
3° ke.dh.	ahayd	ma ahayn	ahaan jirtay	ma ahaan jirin
1° w.	ahayn	ma ahayn	ahaan jirnay	ma ahaan jirin
2° w.	ahaydeen	ma ahayn	ahaan jirteen	ma ahaan jirin
3° w.	ahayeen	ma ahayn	ahaan jireen	ma ahaan jirin

	<i>timaaddo</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	ahaan doonaa	ma ahaan doono
2° ke.	ahaan doontaa	ma ahaan doonto
3° ke.l	ahaan doonaa	ma ahaan doono
3° ke.dh.	ahaan doontaa	ma ahaan doonto
1° w.	ahaan doonnaa	ma ahaan doonno
2° w.	ahaan doontaan	ma ahaan doontaan
3° w.	ahaan doonaan	ma ahaan doonaan

SHARDILEY

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	ahaan lahaa	ma ahaadeen
2° ke.	ahaan lahayd	ma ahaadeen
3° ke.l	ahaan lahaa	ma ahaadeen
3° ke.dh.	ahaan lahayd	ma ahaadeen
1° w.	ahaan lahayn	ma ahaadeen
2° w.	ahaan lahaydeen	ma ahaadeen
3° w.	ahaan lahayeen	ma ahaadeen

HABKA DHIMMAN

	<i>joogto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>	<i>tagto dhimman</i>	<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	aan ahaado	aanah ahaan	aan ahaa	aanah ahayn
2° ke.	aad ahaato	aadan ahaan	aad ahayd	aadan ahayn
3° ke.l	uu ahaado	uusan ahaan	uu ahaa	uusan ahayn
3° ke.dh.	ay ahaato	aysan ahaan	ay ahayd	aysan ahayn
1° w.	aan/aynu ahaanno	aanah/aynan ahaan	aan/aynu ahayn	aynan/aynan ahayn
2° w.	aad ahaataan	aydan ahaan	aad ahaydeen	aydan ahayn
3° w.	ay ahaadaan	ayan ahaan	ay ahaayeen	ayan ahayn

HAB TALO

		<i>qaab diidmo</i>
1° ke.	an ahaado	yaanan ahaan
2° ke.	ad ahaatid	yaanad ahaan
3° ke.l	ha ahaato	yaanu/yausan ahaan
3° ke.dh.	ha ahaato	yaaney/yaysan ahaan
1° w.	an/aynu ahaanno	yaynu/yaanan ahaan
2° w.	ad ahaateen	yaanad ahaan
3° w.	ha ahaadeen	yaaney/yaysan ahaan

Habka ay isugu dhafmaan horyaallada iyo magacuyaallada layeelaha ahi

Laba horyaale oo iskudhafan

$u + ku$	=	ugu
$u + ka$	=	uga
$u + la$	=	ula
$ku + ka$	=	$kaga$
$ku + la$	=	$kula$
$ka + ka$	=	$kaga$
$ka + la$	=	$kala$

Tus.:

*Xaggee baad **kala** timid buugan?*

*Baabuurkii baan guriga aayar **uga** soo saaray*

Horyaallada iyo magacuyaallada layeele ah oo isku dhafan

$i + u$	=	ii
$i + ku$	=	igu
$i + ka$	=	iga
$i + la$	=	ila
$ku + u$	=	kuu
$ku + ku$	=	$kugu$
$ku + ka$	=	kaa
$ku + la$	=	$kula$
$na + u$	=	noo
$na + ku$	=	$nagu$
$na + ka$	=	$naga$
$na + la$	=	$nala$
$ina + u$	=	$inoo$
$ina + ku$	=	$inagu$
$ina + ka$	=	$inaga$

ina + la = *inala*

idin + u = *idiin*

idin + ku = *idinku*

idin + ka = *idinka*

idin + la = *idinla*

Tus.:

*Rooble wax fiican ayuu **ii** sheegay*
*Wiilku in uu **idiinla** hadlo ayuu doonayaa*
*Cali baabuurkiisi buu **nagu** qaaday*
*Arbow buug buu **kuu** dhiibay*

*Jeylaani baa **kula** socodsiinaya*
*Wuu **noo** keenay alaabta*

Horyaallada iyo magacuyaalka qoflaawe (la)

la + u = *loo*

la + ku = *lagu*

la + ka = *laga*

la + la = *lala*

Tus.:

*Waa **lala** hadli doona*
*Waa **loo** sheegay*

Horyaallada iyo magacuyaalka noqod (is)

is + u = *isu*

is + ku = *isku*

is + ka = *iska*

is + la = *isla*

Tus.:

***Iska** jir!*
***Iska** warran!*
***Isu** gee!*
***Isku** dar!*
***Isla** qabta!*

Magacuyaallo layeele iyo labo horyaale

	<i>ugu</i>	<i>uga</i>	<i>ula</i>	<i>kaga</i>	<i>kula</i>	<i>kala</i>
<i>i</i>	<i>iigu</i>	<i>iiga</i>	<i>iila</i>	<i>igaga</i>	<i>igula</i>	<i>igala</i>
<i>ku</i>	<i>kuugu</i>	<i>kaaga</i>	<i>kuula</i>	<i>kaaga</i>	<i>kugula</i>	<i>kaala</i>
<i>na</i>	<i>noogu</i>	<i>nooga</i>	<i>noola</i>	<i>nagaga</i>	<i>nagula</i>	<i>nagala</i>
<i>ina</i>	<i>inoogu</i>	<i>inooga</i>	<i>inoola</i>	<i>inagaga</i>	<i>inagula</i>	<i>inagala</i>
<i>idin</i>	<i>idiinku</i>	<i>idiinka</i>	<i>idiinla</i>	<i>idinkaga</i>	<i>idinkula</i>	<i>idinkala</i>
<i>la</i>	<i>loogu</i>	<i>looga</i>	<i>loola</i>	<i>lagaga</i>	<i>lagula</i>	<i>lagala</i>

Tus.:

*Arday kale ayaa fasalka **noogu** timid*
*Maamulihii baa saaka si faafahsan **idinkaga** hadlayaa imtixaanka*
*Fatxiya ayaa buugga Axmed **kaaga** qaadday*
*Cali meel cidla ah ayuu **iigaga** tagay*
*Gabadha si fiican baa **loola** dhaqmay*
*Arrintaas mar hore ayaa **looga** digay*
*Warkan buu **noola** yimid*